

Bulletin

wetenschappelijk
bureau nsc

EDITIE 1 - 2025

ONDER ANDERE INTERVIEWS MET

Esther van Fenema, Walter Heijder,
Mirjam de Rijk, Reijer Passchier en
Marietta van der Tol

EEN ARTIKEL OVER

hoe burgers met een simpele
meetkit PFAS vervuiling op
de kaart zetten

EN ONDERZOEK NAAR

koopkrachtbehoud
in het nieuwe
pensioenstelsel

DE HERUITVINDING VAN HET WESTEN

VOORWOORD

U leest de allereerste editie van Bulletin, het magazine van het Wetenschappelijk Bureau voor Nieuw Sociaal Contract (NSC). Het Wetenschappelijk Bureau (WB-NSC) is op 1 januari 2025 gestart met het opzetten van een professionele organisatie en het plannen en uitvoeren van een breed scala aan projecten. In het voorbije halfjaar zijn we uitgegroeid tot een volwassen organisatie die een groeiende stem heeft in het maatschappelijke debat en de partij van gedegen, professioneel en actueel advies voorziet. Zoals onze statuten zeggen: “De blik overstijgt de dagelijks dynamiek van de Haagse politiek en is gericht op de duurzame oplossingen voor goed bestuur en bestaanszekerheid”. Op onze website www.wb-nsc.nl leest u meer over onze uitgangspunten, projecten en publicaties.

In de afgelopen maanden hebben we tal van activiteiten ontplooid. We brachten mensen samen in publieke bijeenkomsten, gaven richting aan discussies met eigen onderzoeken, en voorzagen de partij van inhoudelijke analyses en constructieve voorstellen. Onderwerpen als onderwijs, bestaanszekerheid, medisch-ethische vraagstukken en Europese samenwerking stonden daarbij centraal. Met de lancering van Bulletin zetten we nu een volgende stap: een terugkerend magazine dat verdieping biedt, nieuwe stemmen van binnen en buiten NSC laat horen en ons werk voor een breed publiek inzichtelijk maakt.

Deze eerste editie staat in het teken van ons jaarsymposium De heruitvinding van het Westen. In dit thematische nummer leest u interviews met vijf van de sprekers. Zij verkennen ieder vanuit hun eigen discipline – van politieke filosofie tot veiligheid, van cultuur tot democratie – de vraag hoe het Westen zichzelf opnieuw kan uitvinden in een tijd van geopolitieke instabiliteit, morele verwarring en maatschappelijke

fragmentatie. Het opschudden van de wereldorde is dreigend, maar biedt ook kansen om het helemaal anders te doen in politiek, maatschappij en economie.

Daarnaast geven enkele NSC-Tweede Kamerleden in deze editie hun reflectie op urgente maatschappelijke thema's. Zo schrijft Rosanne Hertzberger over medisch-ethische dilemma's rond gentechnologie en embryo-onderzoek en vertelt Merlien Welzijn over de aanpak van de wooncrisis. Deze bijdragen geven inzicht in de waarden en uitgangspunten waarmee de partij maatschappelijke keuzes wil doordenken en vormgeven.

Ook onze lopende en recente onderzoeksprojecten komen aan bod. We vatten onder meer de bevindingen samen van het in juni gepresenteerde pensioenrapport over koopkrachtbehoud in het nieuwe stelsel. Daarnaast lichten we alvast een tipje van de sluier op van rapporten die in september zullen verschijnen over Europa en defensie, en het functioneren van het Inlichtingenbureau. Daarnaast krijgt het project rond PFAS-vervuiling en burgerwetenschap speciale aandacht, omdat het laat zien hoe wetenschap en politiek dichterbij de samenleving kunnen worden gebracht.

Verder leest u in dit nummer bijdragen over zingevingsvragen, democratische erosie, culturele continuïteit en veiligheid. We hopen daarmee de lezer aan te zetten tot denken, tot debat, en tot betrokkenheid. Want ons bureau wil niet alleen analyseren, maar ook verbinden – binnen en buiten de partij.

Wij hopen dat deze eerste editie van Bulletin bijdraagt aan een rijkere, eerlijkere en meer gefundeerde publieke dialoog. Wij danken iedereen die een bijdrage heeft geleverd, en zien uit naar uw reacties, ideeën en betrokkenheid bij het werk van ons bureau.

Het Wetenschappelijk Bureau voor NSC draagt bij aan de politieke inzet van Nieuw Sociaal Contract door de partij gevraagd en ongevraagd te voeden met nieuwe inzichten en beleidsvoorstellen. De blik overstijgt de dagelijks dynamiek van de Haagse politiek en is gericht op de duurzame oplossingen voor goed bestuur en bestaanszekerheid.

LEES MEER OVER ONS BESTAAN OP:

www.wb-nsc.nl/over-ons

INHOUD

6 INTERVIEW
**INTERNATIONALE OPKOMST
VAN DE AUTOCRATIE**

10
ANALYSE
**KENT U HET
INLICHTINGENBUREAU?
ZIJ U WEL!**

16
OPINIE
**GENETISCH KNUTSELEN
AAN HET LEVEN:
EEN ETHIEK OP DRIFT**

12 INTERVIEW
**“DE MACHT VAN BIG TECH
ONDERMIJNT DE DEMOCRATISCHE RECHTSSTAAT”**

28
OPINIE
ECHTE MANNEN

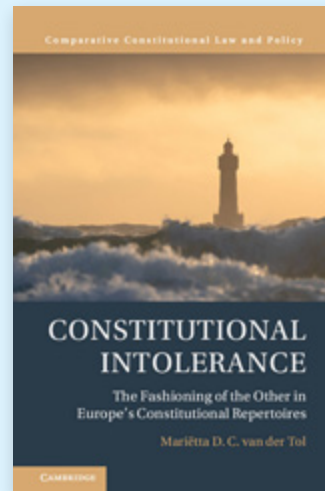

26 RAPPORTAGE
**METEN IS WETEN:
HOE BURGERS MET EEN SIMPELE MEETKIT
PFAS VERVUILING OP DE KAART ZETTEN**

38
INTERVIEW
**MET ESTHER
FENEMA**

Op 30 augustus spreekt Dr. Marietta van der Tol op het symposium van het Wetenschappelijk Bureau voor NSC over de opkomst van autocratieën. We spraken haar voorafgaand over democratische erosie, de rol van religie, de situatie in Nederland en de noodzaak van internationale samenwerking.

INTERNATIONALE OPKOMST VAN DE AUTOCRATIE

U werkt aan de Universiteit van Cambridge. Waar richt uw onderzoek zich op?

Mijn onderzoek draait om de invloed van radicaal-rechtse netwerken op staatsrechtelijke ontwikkelingen in Europa. In mijn boek *Constitutional Intolerance* analyseer ik hoe minderheden in landen als Frankrijk, Polen en Hongarije onder druk staan door ingrepen in het staatsrecht. De situatie in Hongarije is daarin het meest zorgwekkend; daar is de rechtsstaat grotendeels uitgehold.

Daarnaast onderzoek ik hoe religieuze taal en symboliek worden ingezet door radicaal-rechts en bijvoorbeeld de Russische Orthodoxe Kerk. Zo worden pro-life thema's

en opvattingen over gender en seksualiteit gebruikt om gelovigen aan te spreken. Maar de motivatie van christelijke groepen is fundamenteel anders dan die van extreemrechts. Waar gelovigen spreken vanuit menselijke waardigheid, gebruikt extreemrechts deze thema's om de 'witte natie' te versterken. Het is belangrijk dat christelijke gemeenschappen dit onderscheid zien en beseffen dat extreemrechts géén bondgenoot is.

U bestudeert ook de ontmanteling van democratische instituties. Welke patronen ziet u?

In landen waar democratieën afkalven, zie je vaak hetzelfde proces: media, academici en rechters worden verdacht gemaakt. Er ontstaat polarisatie, vaak gevoed via sociale media en gelieerd aan politieke partijen of denktanks. De rechterlijke macht wordt structureel verzwakt, wat de uitvoerende macht meer ruimte geeft. In Hongarije bijvoorbeeld heeft Fidesz een tweederdemeerderheid. Daar is eerst de macht van het

grondwettelijk hof enorm ingeperkt, toen werd de grondwet herschreven, en daarna werden wetten aangenomen die niet meer inhoudelijk mochten worden gecontroleerd door de rechter. In Polen was dat minder mogelijk, en in Israël leidde het voornemen tot rechterlijke hervorming tot massale protesten in de maanden voorafgaand aan 7 Oktober.

Wat zegt het verschil in protest tussen die landen?

Israël toonde destijds de kracht van georganiseerde, vreedzame tegenstand: de hervormingen belandden in de ijskast. In Hongarije overheerst meer gelatenheid. De oppositie krijgt bijna geen ruimte in de publieke media en kritische organisaties krijgen te maken met juridische intimidatie. Toch was er recent een opmerkelijk protest van rechters en advocaten. Dat laat zien hoe belangrijk publieke weerstand is – dat burgers samen hun verantwoordelijkheid nemen.

MARIETTA VAN DER TOL

Nederland is stabiel, maar kent ook polarisatie en wantrouwen. Ziet u risico's voor onze democratie?

Er zijn zeker risico's. Juridische instrumenten worden vaker strategisch ingezet om een politiek signaal af te geven, zelfs als iedereen weet dat het voorgestelde beleid juridisch niet houdbaar is. Het vertrouwen in democratische procedures wordt hierdoor op subtiele, en onsubtiele, wijze ondermijnd. Een goed voorbeeld is de asielhooomaatregelenwet. Door te spreken van een 'crisis', worden bevoegdheden geactiveerd zonder duidelijk te maken wat deze crisis precies inhoudt. Het lijkt op wat we in Hongarije zien.

Bovendien gaan we in Nederland uit van de goede trouw van de wetgever, onder andere door het toetsingsverbod. Maar als de politieke cultuur verandert, is dat vertrouwen misschien niet meer terecht. Democratie vereist voortdurende waakzaamheid.

Beschermt onze 'democratische identiteit' ons niet voldoende?

Het idee van een democratische identiteit is mooi, maar niet universeel gedragen. Denk aan 'de soevereinen' of mensen die gedesillusioneerd zijn door affaires als de toeslagenaffaire. Of burgers die zich structureel ongehoord voelen. In de VS zien we nu dat de democratische identiteit niet bestand is tegen de MAGA-druk van binnenuit. Het is dan echt bepalend of ambtenaren en burgers in zulke situaties moreel leiderschap tonen.

We moeten de democratie blijven uitleggen en verdedigen, maar ook samen die democratie zijn en leven.

“Het idee van een democratische identiteit is mooi, maar niet universeel gedragen.”

Is het minder gepolariseerde Nederlandse systeem een voordeel?

Ja, het dwingt tot samenwerking. Nederland kent een cultuur van polderen, waarbij verschillende groepen zich gehoord voelen. Dat is een kracht. Tegelijkertijd sijpelt de 'wij-zij-retoriek' uit de VS via politici als Wilders ons debat binnen. Hij keert zich niet alleen tegen linkse partijen, maar ook tegen middenpartijen als NSC en CDA. Die polarisatie is on-Nederlands. Wij moeten juist inzetten op 'wij-wij'-denken: hoe kunnen we gezamenlijk werken aan het bouwen van een diverse samenleving die voor iedereen werkt?

Welke rol speelt internationale samenwerking bij het beschermen van de democratie en het tegengaan van autocratie?

Die is ongelooflijk belangrijk. Een goed voorbeeld is Hongarije: alleen de Europese Commissie kan daar effectief druk uitoefenen. Het is niet verrassend dat Hongarije zich juist tegen de Commissie keert en af en toe een provocatief veto uitspreekt. De Hongaarse organisatie Mathias Corvinus Collegium organiseerde een

boerenprotest bij EU-gebouwen en werkt nu met onder meer de Heritage Foundation (bekend van Project-2025) aan een plan om de EU omver te werpen. Daar horen we nog niet veel over, maar in de VS is de ruk richting autocratie zo snel omdat er een uitgewerkt plan lag.

Als je het breder bekijkt, dan zie je dat autocratische staten als Rusland, en in zekere zin ook de VS, zich nauwelijks iets aantrekken van correctie van buitenaf. Ik zeg bewust van buitenaf, niet van bovenaf – want we spreken over samenwerkingsverbanden, niet over een supranationale autoriteit. De VS en Rusland opereren op manieren die weinig beïnvloed worden door hun bondgenoten of internationale druk. Sancties tegen Rusland bijvoorbeeld raken zelden echt het Kremlin. Dat laat zien hoe belangrijk het is dat kleinere landen als Nederland stevig blijven inzetten op bondgenootschappen.

De NAVO-top die Nederland recent organiseerde was in dat opzicht cruciaal. Op een moment van twijfel over de Amerikaanse betrokkenheid heeft Nederland, met onder andere belangrijke rollen van Rutte en het koningshuis, alles gedaan om de VS binnenboord te houden. En dat is gelukt. In tijden van oorlog besef je des te meer hoe belangrijk het is om een sterke militaire alliantie te hebben. Vrede en veiligheid zijn niet vanzelfsprekend. Daarom moeten we deze samenwerkingsverbanden niet alleen behouden, maar ook actief versterken. Juist nu.

Wat kunnen we in Nederland doen om onze democratie te versterken?

Dat is de 'million dollar question'. Een eerste stap is dat partijen zich uitspreken over samenwerking met radicaal-rechts. Uitsluiting van extremen is niet persé antidemocratisch, maar een verdedigingslinie. Dat kan soms pijnlijk zijn, maar het is principieel belangrijk.

De overheid kan wel dichterbij de leefwereld van burgers staan. Op dit moment leeft er onder te veel mensen het gevoel dat beslissingen op grote afstand worden genomen en in voor gewone mensen onbegrijpelijke taal. Ook moeten politici eerlijker communiceren over wat mogelijk is en vooral ook wat niet kan. Verkiezingsbeloften zijn vaak utopisch, terwijl politiek gaat over lastige afwegingen en soms pijnlijke keuzes. We moeten burgers daarin serieuzer nemen.

“In Hongarije is het haast een traditie geworden om de grondwet jaarlijks aan te passen. Gekscherend zeg ik weleens: als Orbán Mary Poppins tot koningin zou willen benoemen, dan gebeurt dat gewoon.”

Is er ook reden tot optimisme?

Absoluut. Nederland is een land met een hoog sociaal vangnet, goede voorzieningen, en nog steeds relatief veel vertrouwen in instituties. We hebben het, vergeleken met veel landen, goed geregeld. Onze publieke voorzieningen zijn van hoog niveau. We mogen best benoemen wat goed gaat – juist ook om te laten zien wat er op het spel staat.

Tot slot, aan welk onderzoek werkt u momenteel?

Ik werk aan een nieuw boek, The Many Faces of Christianity, over hoe polarisatie wordt gevoed door Russische invloeden en radicaal-rechtse bewegingen in Europa. Niet iedereen die die retoriek gebruikt of overneemt is pro-Russisch, maar ze beseffen te weinig dat hun acties in het Russische belang kunnen zijn. We moeten die dynamiek beter begrijpen.

KENT U HET INLICHTINGENBUREAU? ZIJ U WEL!

Tussen controle en vertrouwen: waarom wij het Inlichtingenbureau onderzochten

JOS VAN GINNEKEN

Onderzoeker
Nieuw Sociaal
Contract

Wie in Nederland een beroep doet op de overheid, moet zichzelf volledig openstellen. Het aanvragen van een bijstandsuitkering betekent formulieren, bewijsstukken en bankafschriften aanleveren. De gemeente weet alles: je woonsituatie, vermogen, vakanties en auto. Minder bekend is dat die gegevens niet door de gemeente zelf worden geanalyseerd, maar door een organisatie waar vrijwel niemand van heeft gehoord: het Inlichtingenbureau – inmiddels omgedoopt tot Bureau InformatieDiensten Nederland (BIDN).

Dat onzichtbare karakter gecombineerd met de grote impact op het leven van kwetsbare burgers, is precies de reden waarom het Wetenschappelijk Bureau Nieuw Sociaal Contract (WB-NSC) besloot een onderzoek te starten. BIDN speelt een centrale rol in het sociaal beleid van gemeenten, maar doet dat als zelfstandige stichting, zonder directe democratische controle of heldere publieke verantwoording. Wat betekent dat voor burgers? Voor privacy en rechtsbescherming? En wat zegt dat over de staat van onze uitvoerende macht?

DE ARMSTE MENSEN, DE RIJKSTE BUREAUCRATIE

Een alleenstaande ouder met twee kinderen, een deeltijdbaas en een aanvullende uitkering moet jaarlijks gemiddeld achttien formulieren invullen,

gegevens aan zeven instanties leveren, en voortdurend op haar hoede zijn voor fouten. Tegelijkertijd beschikken gemeenten over een gedetailleerd, automatisch gegenereerd databaseel dat burgers stilzwijgend maar doorlopend en diepgravend in de gaten houdt.

Dat deze informatie op tafel komt via BIDN is iets wat maar weinigen weten. Toch is het BIDN inmiddels een onmisbare schakel geworden in het controleren van ruim 400.000 uitkeringsgerechtigden. De organisatie koppelt datasets van onder meer het UWV, de RDW, de Belastingdienst en gemeenten, en gebruikt algoritmen om signalen af te geven over burgers. Niet over hun gedrag of intenties, maar over hun 'onderzoekswaardigheid'.

DE HARDE LIJN VAN ACHTER HET SCHERM

In de meeste gemeenten betekent zo'n signaal: vervolgonderzoek. In sommige gevallen zelfs: direct stopzetten van de

uitkering of opleggen van een boete. Voor het grote publiek werd dit zichtbaar door de "boodschappenaffaire" in de gemeente Wijdmeren. Daar werd een vrouw gekort omdat ze wekelijks boodschappen van haar moeder kreeg en daardoor volgens de gemeente te weinig van haar uitkering uitgaf aan levensonderhoud. De rechter corrigeerde de hoogte van de boete, maar het signaal was duidelijk: de gemeente kan tot ver achter de voordeur meekijken en hard ingrijpen met dank aan de signalen van het Bureau InformatieDiensten Nederland.

Daarbij komt dat het toezicht op BIDN – ondanks de gevoelige aard van haar werk – versnipperd en beperkt is. De Autoriteit Persoonsgegevens uitte herhaaldelijk zorgen over grootschalige voertuigcontroles zonder concrete verdenking. Maar de praktijk werd niet aangepast. Gemeenten, de formele opdrachtgevers, zijn de facto zó afhankelijk van BIDN, en hebben dus weinig alternatieven of middelen om kritisch te blijven op de dienstverlening. En burgers? Die kunnen slechts via hun gemeente om inzage vragen, en eventuele klachten worden intern afgehandeld zonder onafhankelijke bezwaarprocedure.

GEEN KWAAD OPZET – WEL STRUCTURELE RISICO'S

Bij het veiligstellen van bestaanszekerheid en goed bestuur zijn de uitvoeringsorganisaties even belangrijk als de wetteksten en

bestuursmaatregelen. We moeten kritisch zijn op de uitvoering omdat juist daar het grijze gebied ontstaat waar burgers tussen wal en schip kunnen vallen. BIDN is geen private leverancier van telefonie of parkeerbeheer, maar het proces op basis waarvan wordt bepaald wie recht heeft op ondersteuning voor de meest basale bestaanszekerheid.

Zolang BIDN opereert als stichting buiten het bereik van het parlement, de Ombudsman en de Wet open overheid, bestaat het risico dat grove fouten, rechtsongelijkheid en willekeur bij de uitvoering door gemeenten zich onzichtbaar kunnen opstapelen. Precies de zaken die we na het toeslagenschandaal kostte wat kost willen voorkomen. Ook toen was er sprake van automatisering zonder tegenspraak, van goedbedoelde systemen met verwoestende uitwerkingen. Daar moeten we dus kritisch op blijven.

BIDN is geen losstaand probleem, maar een symbool voor een bredere ontwikkeling: het digitaliseren van bestuurlijk wantrouwen. In naam van efficiëntie en fraudebestrijding worden steeds meer besluiten genomen op basis van datakoppelingen, algoritmen en voorspellende modellen. Steeds vaker zonder menselijke blik, zonder ethische toets, en zonder dat burgers snappen waarom er iets gebeurt – laat staan hoe ze zich kunnen verweren.

EEN BIJDRAGE AAN HET NOODZAKELIJKE DEBAT

Het Bureau InformatieDiensten Nederland is ooit ontstaan uit het idee dat we fraude efficiënt en geautomatiseerd konden bestrijden. Maar dat idee is ingehaald door de werkelijkheid van het toeslagenschandaal. De data zijn gevoeliger geworden, de algoritmen complexer, en de maatschappelijke schade bij fouten groter. We kunnen morele en politieke vraagstukken niet enkel beantwoorden met een technische oplossing.

Is het wenselijk dat een private stichting deze rol vervult? Kunnen we verantwoord omgaan met geautomatiseerde besluitvorming als het gaat om de meest kwetsbare burgers? En welke waarborgen zijn nodig om misstanden in de toekomst te voorkomen?

Het Wetenschappelijk Bureau Nieuw Sociaal Contract hoopt met het aankomende rapport over dit onderwerp de aanzet te geven tot die discussie. Omdat een overheid die haar burgers wil vertrouwen, zelf ook transparant en controleerbaar moet zijn.

“DE MACHT VAN BIG TECH ONDERMIJNT DE DEMOCRATISCHE RECHTSSTAAT”

Reijer Passchier is hoogleraar digitalisering en de democratische rechtsstaat aan de Open Universiteit en universitair docent staatsrecht aan de Universiteit Leiden. Op 30 augustus spreekt hij tijdens het symposium De heruitvinding van het Westen, georganiseerd door het Wetenschappelijk Bureau voor NSC. In zijn boek *De vloek van Big Tech* waarschuwt hij voor de gevolgen van het technologische gigantisme.

Wat is die 'vloek van Big Tech'?

De vloek is dat Big Tech een ramp betekent voor de democratische rechtsstaat. Denk aan de aantasting van soevereiniteit: staten en zelfs de EU hebben moeite om effectieve wetten te maken en te handhaven. De scheiding tussen publiek en privaat vervaagt. Economisch burgerschap komt onder druk te staan: burgers verliezen zeggenschap over hun digitale leefwereld. En ook het constitutionalisme – het vermogen van het recht om macht te begrenzen – kalft af. De situatie doet denken aan wat de Amerikaanse rechter Louis Brandeis al in 1914 beschreef als “de vloek van gigantisme”, maar Big Tech gaat daar ver overheen.

U stelt dat deze bedrijven machtiger zijn dan veel landen. Hoe uit zich dat?

Apple of Microsoft zijn op de beurs elk zo’n vier biljoen dollar waard. Dit is vergelijkbaar met de totale waarde van heel Nederland; dus we zouden heel Nederland moeten verkopen en dan kan je Apple of Microsoft kopen. Het is vier keer de gehele jaarlijkse economie van Nederland, het bruto nationaal product. En dan heb je het nog maar over één bedrijf. Alle zeven Big Tech bedrijven zijn ongeveer zo groot als heel Europa. Hun individuele jaarwinst van ruim 100 miljard geeft ze meer vrij te besteden vermogen dan staten, die aan sociale en ecologische verplichtingen gebonden zijn. Big Tech gebruikt die middelen om te lobbyen, concurrentie te onderdrukken en innovatie tegen te houden. Als Europa zich niet verenigt, hebben overheden weinig tegenmacht.

Is het alternatief dan Europese Big Tech?

Nee, dan raken we van de regen in de drup. Dan krijgen we onze eigen vloek. Wat we nodig hebben is een fundamenteel ander technologisch en economisch model dat past bij de democratische rechtsstaat.

Wat houdt zo’n alternatief model in?

Ten eerste: een echte vrije markt. Nu domineren een paar bedrijven de digitale infrastructuur, waardoor er van marktwerking geen sprake is. We moeten het mededingingsrecht strenger handhaven, diversiteit stimuleren en alternatieve structuren zoals steward ownership of coöperaties ondersteunen. Zulke bedrijven zijn beter ingebed in de samenleving en handelen vaker in het publieke belang.

Kunt u een voorbeeld geven van zo’n alternatief?

We hebben bijvoorbeeld een bedrijf in Europa, dat heet NextCloud, en biedt vergelijkbare producten aan als Microsoft doet. Dat is een bedrijf waar de aandelen in handen zijn van een aantal stichtingen en individuen die heel erg begaan zijn bij de maatschappelijke waarden die dat bedrijf wil dienen. En dat bedrijf is ook gebaseerd op Open Source. Je kan dus gewoon de code van die producten inzien zodat iedereen er aan kan sleutelen en het verkopen. Dit betekent dat als er nu iets is, bijvoorbeeld je Microsoft Word of je desktop werkt niet of de Cloud hapert, dan ben je helemaal afhankelijk van Microsoft. Want niemand anders kan die software aanpassen. NextCloud

en nog veel andere Europese bedrijven, zijn gebaseerd op Open Source zodat je zelf, of elke ICT-er, daaraan kan sleutelen. En ook zo’n beginsel maakt je veel onafhankelijker en zorgt ervoor dat de macht van die hele grote bedrijven wordt teruggedrongen.

Maar ook NextCloud concurreert met giganten als Microsoft. Hoe groot is onze afhankelijkheid van Amerikaanse techbedrijven?

Die is heel groot. De helft van de overheidssystemen draait op Microsoft Cloud, waaronder vitale processen. Dit betekent dus dat als de Cloud uitvalt, het de vraag is of die delen van de overheid dan nog hun taken kunnen vervullen. Zeker de helft van de overheidssystemen draait op dit moment op de Microsoft Cloud. Dat kun je terugvinden in een recent rapport van de Algemene Rekenkamer. Maar het betekent ook dat die overheden chantabel zijn want de Amerikaanse regering kan de afhankelijkheid gebruiken om overheden af te sluiten. Dat heeft de Amerikaanse overheid ook gedaan met het internationale strafhof, daarvan is de hoofdaanklager als sanctie van zijn email en Cloud toegang afgesloten. Het is helemaal niet ondenkbaar dat Trump het middel tegen Europese overheden zal inzetten. Daarnaast is er ook een wet die de Amerikaanse regering en Amerikaanse inlichtingendiensten toestaat om data uit de Cloud op te eisen. Bovendien is het juridisch twijfelachtig of het gebruik van Amerikaanse cloudopslag door overheden voldoet aan de Europese privacywetgeving.

Waarom denkt u dat hier niet zo over is nagedacht door de overheid?

Deels naïviteit. We hebben gedacht, ach dat is techniek, dat laten we over aan ICT-ers en die risico's bestaan wel, maar dat gaat toch nooit gebeuren. Onwetendheid, gemakzucht, korte-termijn denken want het was goedkoop en vaak zelfs gratis.

Is het juridisch aan te pakken?

In theorie wel. Ik heb de Autoriteit Persoonsgegevens al gewezen op mogelijke schendingen van de AVG. Maar het is lastig, want het systeem is diep verankerd en de afhankelijkheid groot.

Is samenwerking op Europees niveau noodzakelijk?

We kunnen nationaal al heel veel doen. We kunnen onze afhankelijkheid van de Cloud terugdringen en bijvoorbeeld Big Tech weren uit onderwijs en zorg. Maar echte verandering vergt Europese samenwerking. Alleen dan kunnen we alternatieven ontwikkelen en effectief reguleren.

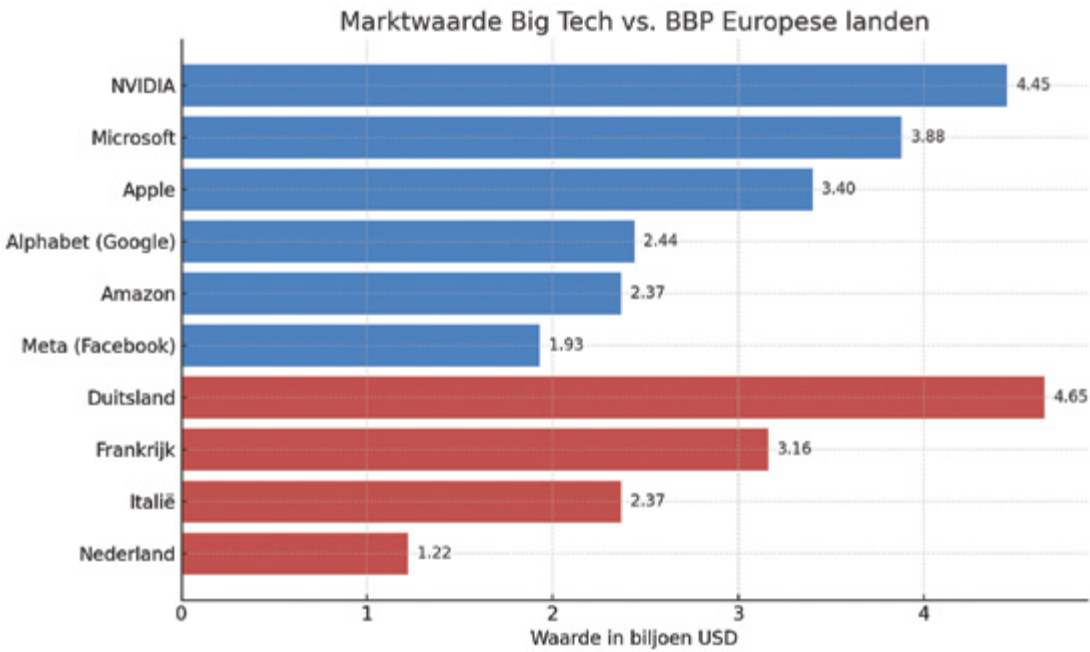
Hoe ziet zo'n Europese aanpak eruit?

Door Europese alternatieven niet alleen te subsidiëren, maar ook actief in te kopen. Veel alternatieven bestaan al,

maar zijn onbekend. Zonder klanten kunnen ze zich niet ontwikkelen. De overheid moet het goede voorbeeld geven en niet blijven kiezen voor Apple, Microsoft of Meta. Je kan natuurlijk start-ups stimuleren wat je wil, maar als je vervolgens wel met je eigen Cloud voorziening naar Microsoft gaat en telefoontjes inkoopt bij Apple en Samsung en gewoon Whatsapp blijft gebruiken, dan wordt het met die alternatieven nooit wat.

Wat voor digitaal beleid heeft u voor ogen?

Een strategie gericht op publieke waarden en strategische autonomie. Overheden moeten partners kiezen die hun missie – de bescherming van de democratische rechtsstaat – ondersteunen. Het is eigenlijk heel raar dat je als overheid zaken doet met bedrijven als Microsoft en Meta die er eigenlijk alles aan doen om de democratische rechtsstaat om zeep te helpen, die zelfs criminele activiteiten ontplooiën; zoals voor ChatGPT is gewoon het hele Internet leeggeroofd. Het is heel raar dat je met zo'n bedrijf in zee gaat. Of dat je geen afscheid neemt van een bedrijf als die zich niets aan privacy gelegen laat liggen, wat voor de democratische rechtsstaat heel belangrijk is. Of niets aan copyright gelegen laat liggen. Dan moet je afscheid nemen van zo'n partij. Dan is dat geen goede partner.

BRON: BBP: WORLD BANK 2024 BIG TECH VIA COMPANIESMARKETCAP.COM (11-08-2025)

Europa probeert Big Tech toch al te reguleren, met wetten zoals de Digital Markets Act?

Klopt, en dat is prijzenswaardig. Maar de effectiviteit is beperkt. De bedrijven zijn zo groot dat ze dreigen met vertrek, lidstaten tegen elkaar uitspelen en eindeloze procedures voeren om boetes te vertragen of te verminderen. En als er al een boete komt, is die verwaarloosbaar. Paradoxaal genoeg raken de regels vaak eerder de kleine concurrenten dan de techreuzen zelf.

Hoe kan dat?

Alternatieven moeten zich wél aan alle regels houden, hebben geen miljoenen voor advocaten en compliance officers. Ze kunnen zich niet zomaar verplaatsen. Terwijl Big Tech wetten ontwijkt, lijdt de concurrentie. Toch moeten we die regels behouden, want ze beschermen publieke waarden. Maar dan moet je ook durven bedrijven te weren die zich structureel niet aan die regels houden.

U pleit voor het weren van Big Tech uit Europa?

Ja, als ze niet meewerken, geen verantwoording afleggen, en openlijk Europese waarden ondermijnen – zoals Musk en Zuckerberg regelmatig doen – dan hoort er een duidelijke grens te zijn. Dat deden we vroeger ook met onbetrouwbare

buitenlandse bedrijven. Daar zijn we door de globalisering mee gestopt, maar ik denk dat we daar weer mee zouden moeten beginnen. Als de democratische rechtstaat ons lief is tenminste.

Big Tech beweert vaak dat hun schaal noodzakelijk is vanwege de complexiteit van de technologie en de processen. Is dat zo?

Meestal niet. Dat laat een bedrijf als NextCloud bijvoorbeeld zien. Die heeft met 140 mensen software ontwikkeld die een goed alternatief is voor Microsoft software. Soms is schaalgrootte belangrijk, als je bijvoorbeeld goedkoop elektronica wilt produceren, maar dan moet je zorgen dat de bedrijven goed zijn ingebed in de samenleving en er publieke verantwoording wordt afgelegd. Zorg ervoor dat het eigendom van hun aandelen goed gespreid is in de samenleving, zodat hun dividenden ook terugvloeien naar de samenleving en niet alleen naar enkele personen en enkele families. Je moet het inpassen in de democratische rechtsstaat.

GENETISCH KNUTSELEN AAN HET LEVEN: EEN ETHIEK OP DRIFT

MENSBEELD ALS FUNDAMENT

“Mensen vormen geen verzameling atomen en materie met intelligentie die op grond van behoeften en omstandigheden leven. De partij ziet mensen daarentegen als bezielde personen die zich tot elkaar verhouden met zorg.”

**ROSANNE
HERTZBERGER**

Tweede Kamerlid
Nieuw Sociaal
Contract

Krachtige taal, afkomstig uit de grondbeginselen die in augustus 2023 bij de oprichting van Nieuw Sociaal Contract werden gepresenteerd. Mensen zijn meer dan materie, atomen, cellen, en vanuit het personalistische gedachtengoed, mag zo'n mens nooit louter zo beschouwd worden.

WAT 'SPECIALE KWEK' WERKELIJK BETEKENT

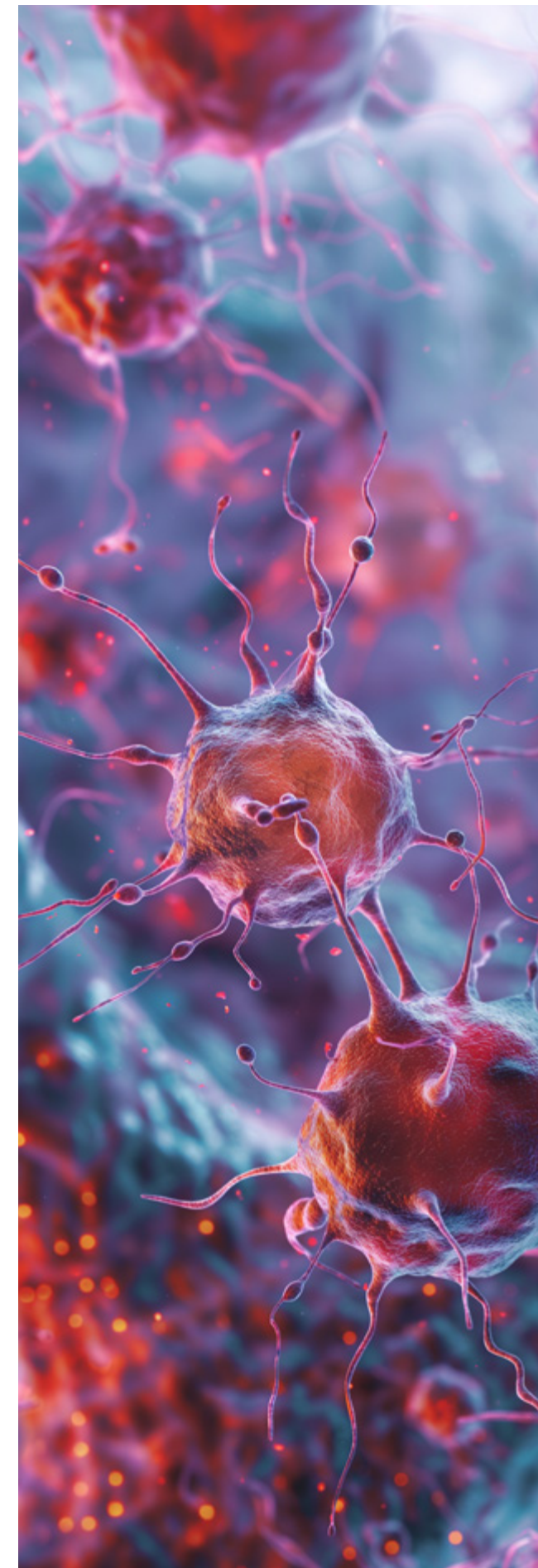
Het lijkt een compleet irreëel scenario dat iemand wél menselijk leven puur en alleen als materie zou willen hanteren, maar het wetsvoorstel 'speciale kweek' van D66 en VVD dat we in september in de Tweede Kamer behandelen komt er dicht in de buurt.

Momenteel is het alleen toegestaan om in een lab eicellen te bevruchten als onderdeel van een fertiliteitsbehandeling voor stellen die niet zelf zwanger kunnen worden. De initiatiefnemers willen dat daar verandering in komt. Embryo's zouden ook tot stand mogen worden gebracht met de intentie hun moleculaire processen en vorming te onderzoeken (en daarna te vernietigen). Onder andere in Engeland, Zweden, België gebeurt dit al.

Dat doen wetenschappers uiteraard niet voor niets. De kans bestaat dat we beter gaan begrijpen hoe embryo's zich ontwikkelen en dat kan leiden tot hogere kansen op zwangerschap bij ivf, maar ook allerlei andere nieuwe inzichten opleveren. Nu mogen alleen embryo's worden bestudeerd die overblijven na een ivf-behandeling. Wetenschappers en de initiatiefnemers (Harry Bevers en Jan Paternotte) stellen dat dat niet volstaat. De embryo's zijn al enkele dagen oud en niet van dezelfde kwaliteit als reguliere embryo's.

DE ONZICHTBARE GRENS: ONDERZOEK OF ONTWERP?

Iets wat daarin naar mijn smaak niet duidelijk genoeg naar voren komt is een belangrijke reden dat je die embryo's in het onderzoekslab zou willen maken. Wie de wetenschappelijke literatuur leest uit de landen waar het al wel mag ziet daar

duidelijk een patroon: in veel studies (voorzichtige schatting is de helft) worden die embryo's gemaakt om hen genetisch te kunnen aanpassen. Door genen te introduceren of verwijderen met CRISPR-Cas kun je hun rol begrijpen in de vroege ontwikkeling. En door te bestuderen wat het precies doet met een embryo als je die genetische aanpassingen maakt kun je dat gereedschap ook steeds preciezer laten werken, zodat ze in de toekomst kunnen worden ingezet om genetische aandoeningen te corrigeren.

Dan moet het embryo wel vanaf de bevruchting al behandeld worden, want een embryo van een paar dagen oud heeft al te veel cellen.

Alle ethische alarmbellen gaan tegelijkertijd rinkelen als je dit hoort. Want wie het DNA van een embryo aanpast die zit aan de zogeheten menselijke 'kiembaan', onze broncode. De aanpassingen zitten in alle eicellen of zaadcellen van het kind dat uit het embryo groeit, én in dat van zijn kinderen, én kleinkinderen etc. etc.

VAN HOOP NAAR HELLEND VLAK

Bovendien wéten we dat dit soort technologie nooit voor ernstige erfelijke aandoeningen alleen wordt ingezet. Kijk maar naar de zogeheten 'PGT' (preimplantatie genetisch testen), een techniek waarmee embryo's voor IVF genetisch worden 'uitgelezen' om een embryo te selecteren dat bijvoorbeeld niet een ernstige erfelijke aandoening zal krijgen, zoals de spierziekte Duchenne.

Precies diezelfde techniek wordt nu al gebruikt door kerngezonde ouders om een embryo te selecteren dat een jongetje met blauwe ogen oplevert. Ook het aanpassen van de genen van een embryo heeft al plaatsgevonden, met meer dan louter medische redenen. In 2018 bleek de Chinese onderzoeker He Jue van drie kinderen de genen te hebben aangepast, waarvoor hij uiteindelijk drie jaar gevangenisstraf uit zat.

TECHNIEK KENT GRENZEN – EN GEVOLGEN

Deze medisch-ethische vragen zijn altijd een ingewikkeld dilemma. Want de patiënten wiens kwaliteit van leven er soms vanaf hangt staan voor je. Er zijn wanhopige stellen wiens on vervulde kinderwens voor diepgaand en existentieel verdriet zorgt. Er is veel diep leed waar technologie belooft een oplossing voor te zijn. Maar je ziet slechts het topje van de ijsberg van risico's en de negatieve gevolgen, waarvan je weet dat die maar heel matig te controleren zijn.

Er zijn talloze voorbeelden waar de mens controle over de techniek dacht te hebben, maar het uiteindelijk andersom bleek te zijn en de techniek onze levens, onze maatschappij en onze leefomgeving diepgaand veranderde. Soms door gezondheid, veiligheid en welvaart te vergroten, maar net zo vaak met vervuiling, verslaving en vernietiging tot gevolg.

In augustus zal ik namens het Wetenschappelijk Bureau NSC een rapport publiceren waar ik uitvoeriger in ga op de wetenschappelijk stand van zaken, de voorliggende wetgeving en alle ethische vragen die dit oproept. Verwacht van NSC in ieder geval een kritische en behoedzame instelling bij de behandeling van deze initiatiefwet. Een embryo is immers meer dan een verzameling van atomen en materie.

DOOR MUREN BREKEN

Het verhaal achter NSC's
aanpak van de wooncrisis

OPINIE

Stel je Anna voor. Ze is 29, werkt als verpleegkundige, en woont noodgedwongen nog steeds bij haar ouders. Iedere maand scrollt ze urenlang door woningwebsites en Facebookpagina's waarvan ze de betrouwbaarheid ook niet precies kent, in de hoop iets te vinden wat ze kan betalen – tevergeefs. Ze is al een keer opgelicht met sleutelgeld. Net als haar collega's weet ze dat het vinden van een woning geen kwestie meer is van zoeken, maar van geluk, heel veel geld of connecties. Heel oneerlijk.

De wooncrisis in Nederland raakt momenteel circa 1 miljoen mensen. Zoals Anna zijn er meer starters die geen plek kunnen vinden. Maar, ook gezinnen zitten vast in te kleine woningen, en ouderen kunnen nergens heen als ze willen doorstromen. Dat zorgt niet alleen voor praktische problemen, maar ook voor maatschappelijke ontwrichting. Kinderen groeien op zonder een eigen slaapkamer, jonge stellen moeten hun kindervens uitstellen, en ouderen vereenzamen omdat ze vastzitten in een woning die niet meer past bij hun levensfase. Ze kunnen soms letterlijk de trap niet meer op of af.

DE FUNDAMENTELE OORZAAK: EEN FALENDE REGIE

Volgens Nieuw Sociaal Contract (NSC) is deze crisis niet uitsluitend te wijten aan de bekende problemen als stikstof, inflatie of bouwkosten. De kern zit dieper: bestuurlijke onmacht. Gemeenten, provincies en het rijk werken langs elkaar heen, procedures duren eindeloos, en niemand neemt écht de leiding. De Grondwet zegt dat de overheid moet zorgen voor voldoende,

betaalbare en passende woningen – maar de praktijk laat het tegenovergestelde zien. Maar we kunnen hoop putten uit de geschiedenis. In 1900 tijdens de industriële revolutie trokken circa 1 miljoen mensen van platteland naar stad. Toen was huisvesting volledig aan de markt overgelaten. Woningcorporaties bestonden niet. Er waren veel krottenwijken. Want de huur werd toch wel betaald. Waarom zou de particulier dan onderhoud plegen? Geld verdienen was het devies. Met de komst van de Woningwet in 1901, waarbij een toen (toevallig ook) partijloze premier, samen met een minister van Financiën en een minister van Volkshuisvesting de basis legde voor de volkshuisvesting met woningcorporaties die voor meer besteld zijn dan geld verdienen. Sterker nog, deze veelal verenigingen hadden tot doel het deugdelijk en degelijk huisvesten van mensen met een bescheiden portemonnee. Toen is het ook gelukt om de wooncrisis op te lossen. Dat kunnen we nu weer!

VAN CRISISAANPAK NAAR STRUCTURELE OPLOSSINGEN

NSC kiest voor een tweesporenbeleid. Enerzijds moet het acute tekort van ruim 400.000 woningen snel worden teruggedrongen. Dat betekent: jaarlijks minimaal 100.000 woningen bouwen tot 2030. Anderzijds moet Nederland voorkomen dat we over twintig jaar opnieuw in dezelfde crisis zitten. NSC wil toe naar een stabiel en voorspelbaar woonbeleid dat investeerders aantrekt die voor de lange termijn gaan, in plaats van vastgoedcowboys die snel winst maken en dan vertrekken.

ZEVEN CONCRETE ACTIELIJNEN – MET MENSEN IN HET VIZIER

1. Versnellen met crisisaanpak en Rijksregie

Neem een wijk in Zwolle waar een nieuwbouwproject al jaren vastloopt door een juridisch conflict tussen gemeente en provincie. In de aanpak van NSC kan de minister in zulke gevallen knopen doorhakken. Niet door lokale democratie te negeren, maar door procedures te stroomlijnen en samenwerking af te dwingen. Dat maakt het verschil voor honderden gezinnen die daar nu op wachtlijsten staan.

2. Bouwen aan publieke grondbanken

Grond is macht. En wie de grond heeft, bepaalt wat er gebouwd wordt. Publieke grondbanken zorgen ervoor dat gemeenten weer zeggenschap krijgen over hun eigen woningmarkt. Denk aan het succes van de Rotterdamse Grondbank in de jaren '80, waar betaalbare woonwijken werden gebouwd dankzij strategisch grondbeheer.

3. Herwaardering van volkshuisvesting

In 1901 werd met de Woningwet een fundament gelegd: goede volkshuisvesting als publieke taak. Die geest wil NSC terugbrengen. Niet om alles in overheidshanden te leggen, maar om wel publieke doelen weer centraal te stellen. Corporaties krijgen ruimte om te bouwen zonder dat ze worden verstikt door regeltjes. Ook marktpartijen met een lange termijn scope zijn hard nodig – mits ze bijdragen aan het publieke belang.

4. Ruimte voor coöperaties en bewonersinitiatieven

In Almere bouwen jonge gezinnen samen een hofje via collectief particulier opdrachtgeverschap (CPO). Ze bepalen samen het

MERLIEN WELZIJN

ontwerp, delen voorzieningen, en bouwen hun toekomst op eigen kracht. Zulke initiatieven wil NSC stimuleren, met aangepaste regels voor erfpacht, financiering en toewijzing.

5. Betaalbaarheid wettelijk verankeren

Iedereen kent wel iemand die €1.200 betaalt voor een appartement van 50m². NSC staat daarom voor de Wet Betaalbare Huur die dit aan banden legt. Het woningwaarderingstelsel geldt mede dankzij onze inspanningen ook voor de middenhuur. De huurtoeslag wordt eenvoudiger en eerlijker, zodat mensen zoals Anna niet maanden hoeven te wachten op compensatie. En de huurverhoging moet goed begrensd zijn en voorspelbaar.

6. Investeren in doorstroming en leefbaarheid

Door een tekort aan seniorenwoningen blijven oudere stellen in grote huizen wonen, terwijl jonge gezinnen ruimte tekortkomen. NSC wil daarom investeren in passende woningen voor elke levensfase, en tegelijkertijd wijken aanpakken waar sprake is van leegstand of verloedering. Niet alleen stenen stapelen, maar buurten en samenlevingen bouwen.

7. Monitoren, leren en bijsturen

Wat niet gemeten wordt, kan niet worden verbeterd. Daarom wil NSC een volkshuisvestingsmonitor invoeren met transparante data over productie, prijzen en beschikbaarheid. Het Waarborgfonds Sociale Woningbouw en de Autoriteit Woningcorporaties zien erop toe dat beleid niet alleen wordt bedacht, maar ook echt van het papier af komt. De wooncrisis is een groot en ontwrichtend maatschappelijk probleem dat zeer adequaat aangepakt moet worden.

SLOTGEDACHTE: WOONZEKERHEID ALS MORELE PLICHT

De wooncrisis is geen natuurverschijnsel. Ze is dus het gevolg van politieke keuzes – en kan dus ook worden opgelost door andere keuzes te maken. De geschiedenis laat zien dat vooruitgang mogelijk is wanneer visie en daadkracht samenkomen. Net als in 1901, toen men met de Woningwet de basis legde voor een betere toekomst, wil NSC nu een vergelijkbare stap zetten. Niet voor het systeem, maar voor mensen zoals Anna – en voor de generaties die na haar komen. Voor ouderen die weer naar buiten kunnen, voor jonge stellen dan hun eerste kindje kunnen gaan knuffelen, voor schoolgaande kinderen en pubers die in een eigen kamer rustig huiswerk kunnen maken en die leuke persoon kunnen checken op de socials.

MERLIEN WELZIJN

Tweede Kamerlid
Nieuw Sociaal
Contract

WALTER HEIJDER

In een tijd van politieke omwentelingen componeerde Ludwig van Beethoven geen muziek om te behagen, maar om te bevrijden. Zijn werk weerspiegelt de strijd tegen onderdrukking en het geloof in een hoopvolle, vrije toekomst. Walter Heijder, auteur van het boek ‘Was Beethoven een asperger?’, neemt u mee naar de tijd van Beethoven en vertelt over de ideeën die toen werden ontwikkeld – ideeën die tot op de dag van vandaag een diepe invloed hebben en die tijdens het symposium ‘De Heruitvinding van het Westen’ volop aandacht verdienen.

U bent spreker op ons symposium ‘De Heruitvinding van het Westen’, met een intermezzo over Beethoven. Waarom is juist Beethoven in uw ogen een sleutelpersoon als we nadenken over de culturele wortels en toekomst van het Westen?

Beethoven is een hoofdrolspeler in de Romantiek en de Romantiek is als leverancier van revolutionaire, invloedrijke ideeën over de mens en de wereld sterk ondergewaardeerd. En dat terwijl de Britse filosoof Isaiah Berlin het “the greatest shift in the consciousness of the West that has ever occurred” noemde. Wat mij betreft verdient die periode veel aandacht op een symposium over ‘de Heruitvinding van het Westen’. En als je het over de Romantiek hebt, kom je vanzelf uit bij Beethoven.

De titel van uw boek Was Beethoven een asperger? wekt nieuwsgierigheid. Wat bracht u ertoe om deze vraag te stellen en wat zegt uw antwoord over Beethovens rol in de Romantiek?

Nadat ik in de jaren daarvoor veel gelezen had over aspergersyndroom, las ik in 2012 de toen net gepubliceerde Beethovenbiografie van de Vlaamse dirigent Jan Caeyers. Ik herkende daarin zoveel kenmerken van aspergersyndroom, dat ik me afvroeg of Beethoven een asperger was. Bepaalde eigenschappen van aspergersyndroom, zoals doorzettingsvermogen, eigenzinnigheid en perfectionisme, hebben het mede mogelijk gemaakt dat Beethoven zich kon ontwikkelen tot een protagonist van de Romantiek.

U hebt uitvoerig onderzoek gedaan naar Beethovens brieven en de getuigenissen van zijn tijdgenoten. Wat verraste of ontroerde u daarin?

Wat mij verraste was hoe onaardig hij kon zijn. Hij was jarenlang voogd van zijn neef Karl en die heeft het meest geleden onder Beethovens onvermogen om de gevoelens van andere mensen te begrijpen. Wat mij ontroerde was zijn liefdesleven en dan vooral het contact met zijn grote liefde: Josephine. Dat verhaal is wat mij betreft het beste waargebeurde liefdesverhaal aller tijden, waarbij de geliefden elkaar niet krijgen.

In onze tijd klinkt steeds vaker de roep om een herbezinning op de Westerse waarden van vrijheid, gelijkheid en broederschap. Kunt u een voorbeeld geven hoe Beethoven deze idealen muzikaal heeft verklankt?

Er is één werk waarin deze drie idealen samenkomen: de opera Fidelio.

In de scène „O welche Lust, in freier Luft / Den Atem leicht zu heben!“, waarin gevangenen na lange opsluiting even het zonlicht mogen zien, maken de zachte melodieën die zich langzaam ontwikkelen tot een krachtig koor de vrijheid voelbaar. Zelfs de gevangenisbewaarder Rocco, een gewone man, wordt door Beethoven op gelijke voet behandeld met de hoofdpersonen. Zijn zorgen, behoeften en morele dilemma’s krijgen dezelfde muzikale aandacht.

Wanneer minister Fernando de gevangenis bezoekt en hoort over het

onrecht aldaar, noemt hij de gevangenen zijn broeders: „Es sucht der Bruder seine Brüder, / Und kann er helfen, hilft er gern.“ De muziek wordt dan kalm, waardig en harmonieus. Zo klinkt een leider die geen tiran is, maar de eerste onder gelijken.

Beethoven wordt vaak gezien als een universeel muzikaal genie, maar in uw werk lezen we ook over het belang van de historische en persoonlijke context. Welke les kunnen we leren over de wisselwerking tussen individu en tijdgeest?

Beethoven was een kind van de Verlichting én een belangrijke gangmaker van de Romantiek. Zijn ideeën over vrijheid, autonomie en expressie zijn sterk beïnvloed door de Franse Revolutie en het opkomend individualisme. Zijn heldendom als kunstenaar — de strijd tegen lot en beperking — weerspiegelt die tijdgeest. Zonder die culturele voedingsbodem zou zijn muziek zeker een andere vorm hebben aangenomen. De les die we kunnen leren is: creatieve grootsheid is vaak een reactie op de historische context, niet een ontsnapping eraan. Zelfs het ‘tijdloze’ ontstaat in de tijd.

Tot slot: als u één les uit het leven of het werk van Beethoven zou mogen meegeven aan de huidige generatie politici, kunstenaars en denkers, welke zou dat zijn?

Bepaal welke waarden je belangrijk vindt en blijf die trouw.

Op ons eerste jaarsymposium De Heruitvinding van het Westen spreekt onderzoeksjournalist Mirjam de Rijk over haar onderzoek naar de stille maar ingrijpende invloed van private equity op onze publieke sector en economie. In haar boek Gekaapt door het kapitaal laat ze zien hoe kapitaalkrachtige investeerders steeds vaker grip krijgen op kinderopvang, zorgen andere publieke voorzieningen — met grote gevolgen voor het algemeen belang. In aanloop naar het symposium sprak ik met haar over de politieke traagheid, mogelijke tegenbewegingen en wat er nodig is om de publieke sector weer echt publiek te maken.

GEKAAPT DOOR HET KAPITAAL?

U spreekt op ons symposium 'De heruitvinding van het Westen'. Wat betekent die titel voor u in relatie tot de thema's van uw boek Gekaapt door het kapitaal?

Als je 'het westen' opvat als de landen die al decennialang vooroplopen in de mate waarin ze kapitaal alle ruimte geven - Nederland is één van die landen - dan laat mijn boek zien dit kapitaal (of eigenlijk de eigenaren daarvan) hard bezig zijn de samenleving en de economie letterlijk op te kopen. 'Heruitvinding' gaat dan over: hoe zorgen we dat de samenleving weer iets van 'wij met z'n allen' wordt, en niet van degenen met het meeste geld.

In uw boek beschrijft u hoe de publieke sector en het ondernemerschap steeds meer onder invloed zijn gekomen van kapitaalkrachtige partijen. Wat was voor u het moment waarop u dacht: hierover moet ik schrijven?

Het was de optelsom: stukjes die ik in de krant las over organisaties die in handen kwamen van opkopers, maar ook wat ik om me heen zag gebeuren: de fysiotherapeut die opeens niet meer van zichzelf was maar van *private equity*, of kinderopvangorganisaties die plots van Partou zijn, of dat bij de dokter een foldertje hangt van Mindler, die GGZ-behandelingen aanbiedt, en Mindler is ook weer van *private equity*.

U laat in uw boek zien hoe zorginstellingen, kinderopvang, woningcorporaties en energiebedrijven zijn 'gekaapt' door investeerders. Wat is volgens u het meest onderbelichte aspect van deze ontwikkeling in het publieke debat?

Dat het geen investeerders zijn maar rendementzoekers: het gaat de eigenaren in de eerste, tweede en derde plaats om het rendement. De manier waarop er rendement gemaakt wordt steekt vaak anders in elkaar dan veel mensen denken:

het zit bijvoorbeeld in het met-veel-winst-doorverkoppen.

Veel mensen ervaren dagelijks de nadelige gevolgen van marktwerking in de publieke sector. Toch blijft grootschalige hervorming vaak uit. Wat verklaart volgens u die politieke traagheid of terughoudendheid?

Dat heeft denk ik met drie dingen te maken: met de lobbykracht van die kapitaalkrachtige partijen, met mythes (bijvoorbeeld dat dit dé manier is om te kunnen investeren in de publieke sector) en met bestuurlijke luiheid: 'oh wat ingewikkeld, laten we maar niet aan dit onderwerp beginnen'.

Welke concrete maatregelen zijn volgens u het meest urgent om de publieke sector weer echt publiek te maken?

Het simpelste zou een verbod zijn op organisaties die een winstoogmerk hebben, maar dan tref je ook kleine ondernemers in zo'n sector, en dat is vaak niet de bedoeling. Stel om te beginnen hele strenge eisen, bijvoorbeeld over totale financiële transparantie, ook van alle BV's die er omheen hangen. De opkopers financieren hun aankoop vaak met schuld, dus niet met eigen geld. Door financiële eisen te stellen kun je het voor rendementzoekers onaantrekkelijk maken.

Naast natuurlijk een meer moreel debat: dit soort eigenaren hoort in de publieke sector niet thuis, en eerlijk gezegd ook niet in bedrijven. Want dergelijke opkopers maken ook bedrijven kapot.

Uw boek suggereert dat het mogelijk is om economische structuren te herzien. Waar ziet u in Nederland (of daarbuiten) inspirerende voorbeelden van succesvolle tegenbewegingen of alternatieve modellen?

In m'n boek draag ik, met behulp van veel mensen die ik sprak, verschillende oplossingen aan. En vaak gaat dat niet om echt alternatieve modellen maar sluit het erg aan bij hoe de publieke sector in Nederland decennialang

georganiseerd is geweest: stichtingen zonder winstoogmerk die publieke taken uitvoeren en daarvoor publiek geld krijgen.

U bent zowel journalist als beleidsanalist. Hoe ziet u de rol van onderzoeksjournalistiek in het aanjagen van maatschappelijke en politieke verandering?

Nou, eerlijk gezegd valt dat soms een beetje tegen. Mijn boek is gelukkig heel breed opgepakt en ik word op heel veel plekken uitgenodigd om erover door te praten. Maar er staan heel vaak zeer onthullende verhalen in de krant die - tot mijn verbazing - helemaal niet worden opgepikt door de politiek. Je moet dus nooit denken dat je door een boek of een stuk meteen de wereld verandert, maar het kan wel een klein begin zijn.

Tot slot: Wat hoopt u dat het publiek meeneemt uit uw lezing en welk gesprek zou u graag in gang zetten?

Ik hoop dat mensen, net als ik, voortaan altijd even stilstaan bij de vraag: bij wie komt dit publieke geld eigenlijk terecht? Wie betaalt en wie profiteert? Waardoor is wonen bijvoorbeeld zo duur? En dat mensen vaker door de lobbyverhalen heen kijken.

EUROPA HERBEWAPENT – MAAR HOE EN MET WIE?

ANALYSE DOOR
Ronald de Bruin

Dit artikel is gebaseerd op het onderzoek Defensie en Europa, dat in opdracht van het wetenschappelijk bureau voor NSC is uitgevoerd door dr. Ronald de Bruin. Het rapport biedt een scherpe analyse van de recente plannen van de Europese Commissie voor herbewapening, waaronder het ReArm Europe Plan en de oprichting van een supranationale herbewapeningsbank buiten de EU-structuur. In deze bijdrage schetst de auteur de implicaties van deze ontwikkelingen en verkent hij handelingsperspectieven voor Nederland en voor NSC in het bijzonder. Het volledige onderzoeksrapport wordt in september aangeboden aan de minister.

EUROPESE HERBEWAPENING, BINNEN OF BUITEN DE EU?

Met haar Witboek Readiness 2030 – ReArm Europe Plan van afgelopen maart, geeft de Europese Commissie haar visie over hoe Europa haar defensie kan versterken om tegen 2030 voldoende afschrikingsvermogen te hebben om een potentiële oorlog te voorkomen. Belangrijk onderdeel hiervan is het ReArm Europe Plan dat beschrijft hoe alle beschikbare financiële hefboomen kunnen worden gebruikt om de EU-lidstaten te helpen hun uitgaven voor defensiecapaciteit snel en aanzienlijk te verhogen. Dit gaf aanleiding tot heftige discussies, ook in Nederland, met name over twee van de voorgestelde financieringsvormen:

1. Een nieuw financieel instrument—Security Action for Europe (SAFE)—voor financiële bijstand aan EU-lidstaten ten behoeve van investeringen in industriële defensieproductie via gemeenschappelijke aanbestedingen, met de nadruk op prioritaire capaciteiten. Het SAFE-instrument voorziet in het aangaan van ‘collectieve schulden’ voor het financieren van nationale defensie-uitgaven ter waarde van 150 miljard euro voor alle EU-lidstaten tezamen.
2. De activatie van de nationale ontsnappingsclausule van het Stabiliteits- en Groeipact Zo wordt het lidstaten toegestaan om voor een periode van vier jaar maximaal 1,5% van het BBP extra te investeren in defensie zonder dat dit meetelt voor het in Europees verband afgesproken maximaal toegestane tekort van 3% op de nationale begroting en een staatsschuld van 60% van het BBP. Hierdoor zou op Europese schaal een bijkomende investering van in totaal maximaal 650 miljard euro kunnen worden gedaan, indien alle lidstaten daarvan gebruikmaken. Na deze vier jaar moeten de lidstaten hun nationale begrotingen her-prioriteren om de structurele verhoging van defensie-uitgaven te dekken.

Via het SAFE-instrument kan snel kapitaal beschikbaar worden gemaakt aan landen die het nodig hebben, terwijl de Europese aanbestedingsregels voor defensie worden versoepeld. Beide elementen zijn in beginsel positief. Echter, de gezamenlijke schuldfinanciering roept vragen op over de houdbaarheid en wenselijkheid van dit model. Doordat er voor gemeenschappelijke aanbestedingen slechts twee landen nodig zijn (en tijdelijk slechts één), biedt het SAFE-instrument geen werkelijke oplossing om fragmentatie van de defensie-industrie tegen te gaan. In het slechtste geval is het SAFE-instrument juist contraproductief omdat door een gebrek aan coördinatie de markt nog dieper fragmenteert. Op 27 juli maakten 18 landen hun belangstelling kenbaar voor een leenbedrag van ten minste 127 miljard euro in totaal: België, Bulgarije, Cyprus, Estland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Italië, Kroatië, Letland, Litouwen, Polen, Portugal, Roemenië, Slowakije Spanje en Tsjechië. Nederland heeft weinig belang bij een SAFE-lening omdat het zelf waarschijnlijk goedkoper kan lenen door uitgifte van staatsobligaties. Dit is waarschijnlijk de reden waarom niet alle landen belangstelling hebben voor een SAFE-lening. De nationale ontsnappingsclausule geeft lidstaten weliswaar meer budgettaire ruimte, maar voorziet niet in coördinatie van defensie-uitgaven. Hiervoor is het SAFE-instrument bedoeld. Op 30 april bleken de volgende twaalf landen een aanvraag te hebben ingediend: België, Denemarken, Duitsland, Estland, Finland, Griekenland, Hongarije, Letland, Polen, Portugal, Slovenië en Slowakije. Naar verwachting zullen ook Bulgarije, Kroatië, Litouwen en Tsjechië en wellicht Spanje nog een aanvraag indienen. De Nederlandse regering is dit niet van plan.

HERBEWAPENINGSBANK BUITEN DE EU

Tegelijkertijd nam het Poolse EU-voorzitterschap het initiatief om een discussie te voeren over een supranationale herbewapeningsbank buiten de EU-structuur, het zogenaamde Europees Defensiemechanisme (EDM). Door een gemeenschappelijk fonds kan op grotere schaal goedkoper en tegen gunstigere voorwaarden worden ingekocht. Door gezamenlijke inkoopspecificaties wordt bovendien standaardisatie bevorderd. Door de bank gemaakte schulden voor de aankoop van wapens komen pas op de balans van een deelnemend land bij levering, hetgeen een belangrijk fiscaal voordeel oplevert. De bank kan ook eigenaar zijn van wapens, inclusief zogenaamde strategische enablers (militaire kerncapaciteiten waarvoor we momenteel afhankelijk zijn van de Verenigde Staten), en kan hiervoor gebruikskosten in rekening brengen. Deelname staat open voor een coalitie van bereidwillige landen, ook landen die geen deel uitmaken van de Europese Unie zoals het Verenigd Koninkrijk. Omdat de supranationale verdragsregels nationale voorkeuren en staatssteun verbieden, wordt een echte interne defensiemarkt gecreëerd. Besluitvorming is slagvaardig door het ontbreken van veto's. Kortom, in vergelijking met het SAFE-instrument, biedt het EDM aanzienlijke voordelen. De Nederlandse en Europese belangen zijn gediend met een (voortzetting van de) actieve deelname aan de groep van bereidwillige landen (Denemarken, Finland, Nederland, Polen, Verenigd Koninkrijk, Zweden) om met voortvarendheid een EDM op te richten.

HANDELINGSPERSPECTIEF NSC VOOR HERBEWAPENING BINNEN ÉN BUITEN DE EU

Met de nieuwe NAVO-norm van 5% (waarvan minimaal 3,5% voor militaire kerncapaciteiten en tot 1,5% voor weerbaarheid), ligt de

vraag voor of Nederland uiteindelijk toch gebruik zou moeten maken van de nationale ontsnappingsclausule. Het demissionaire kabinet heeft aangegeven dat volgend jaar de defensie-uitgaven worden verhoogd met 0,2% naar 2,2% van het BBP. Het is aan de volgende regering om een stapsgewijs groeipad uit te stippelen om in een periode van 10 jaar (2035) aan de nieuwe NAVO-norm te kunnen voldoen.

“Door grote tekorten te voorspellen (die er niet zijn) wordt er te hard bezuinigd.”

De vraag is of op een gegeven moment een verhoging niet meer kan worden gedekt zonder dat bestaanszekerheid (een belangrijke NSC kernwaarde) wordt aangetast. Er is ruimte voor Nederland om de staatsschuld iets te laten oplopen. Voor 2025 is de staatsschuld geraamd op 46,6% van het BBP, ruim onder de Europese referentiewaarde van 60%. Daarbij komt nog dat de historisch lage schuld mede wordt veroorzaakt door te pessimistische modellen van het Centraal Planbureau. Door grote tekorten te voorspellen (die er niet zijn) wordt er te hard bezuinigd.

Om stapsgewijs aan de nieuwe NAVO-norm te voldoen, zou Nederland (net als Denemarken) kunnen overwegen gebruik te maken van de nationale ontsnappingsclausule van het Stabiliteits- en Groeipact, indien binnen de Rijksbegroting extra defensie-uitgaven ten koste gaat van bestaanszekerheid. Dit geeft ook ruimte voor nationale kapitaalinjecties in het EDM. De optimale aanpak lijkt dus gelegen in de combinatie van flexibiliteit binnen de EU-regels en het opzetten van het EDM buiten de EU-structuur.

	ZWEDEN	TSJECHIË	SPANJE	SLOVENIË	SLOVAKIË	ROEMENIË	PORTUGAL	POLEN	OOSTENRIJK	NEDERLAND	MALTA	LUXEMBURG	LITOUWEN	LETLAND	KROATIË	ITALIË	IERLAND	HONGARIJE	GRIEKENLAND	FRANKRIJK	FINLAND	ESTLAND	DUITSLAND	DENEMARKEN	CYPRUS	BULGARIË	BELGIË
SAFE		X	X		X	X	X	X					X	X	X	X		X	X	X	X	X			X	X	X
CLAUSULE				X	X			X	X					X	?			X	X			X	X	X		?	X

METEN IS WETEN: HOE BURGERS MET EEN SIMPELE MEETKIT PFAS VERVUILING OP DE KAART ZETTEN

PFAS: ONZICHTBAAR, MAAR HARDNEKKIG

PFAS – een verzamelnaam voor duizenden chemische stoffen – zit in regenjassen, antiaanbaklagen, brandblusschuim en tal van industriële producten. Het zijn stoffen die niet afbreken in het milieu. Ze stapelen zich op in water, bodem, dieren én mensen. Hun effecten op gezondheid zijn zorgwekkend. Niet voor niets raadde het RIVM in 2023 af om nog eieren van eigen kippen te eten.

Toch blijft PFAS een vaag begrip voor veel mensen. Je ziet het niet, je ruikt het niet, en betrouwbare data zijn schaars. Dat komt vooral doordat de gangbare analysemethoden peperduur zijn – tot 300 euro per genomen monster – en maanden kunnen duren. Dat is niet alleen frustrerend voor wetenschappers

De ochtend is nog jong als Remco en zijn tienjarige zoon Odin aan de waterkant staan, net buiten hun woonwijk. Odin houdt een plastic buisje omhoog. “Zal hier veel PFAS in zitten, pap?” vraagt hij nieuwsgierig. Zijn vader lacht en knikt richting de sloot. “Dat gaan we straks zien.” Samen maken ze drie overzichtsfoto’s, vullen het buisje, en noteren de locatie. Ze zijn twee van de tientallen enthousiaste NSC-leden die deze zomer als burgerwetenschapper meedoen aan onze pilot om PFAS-vervuiling in Nederland in kaart te brengen.

Het is een ogenschijnlijk simpele handeling: een beetje water scheppen en opsturen. Maar achter deze buisjes zit een fundamentele verschuiving in denken. Wij willen de wetenschap weer van en vóór de burgers maken. En dat begint hier – bij het vertrouwen dat mensen zelf kunnen meten, zelf kunnen weten, en samen kunnen bijdragen aan de oplossing van maatschappelijke problemen.

en beleidsmakers, maar ook voor bezorgde burgers die willen weten: hoe zit het met het water in mijn buurt?

Daarom is het Wetenschappelijke Bureau voor NSC samen met PulsAQUA en Centre of Expertise Perspectief in Gezondheid (Avans Hogeschool) een project gestart dat PFAS-onderzoek openbreekt. De vraag was: kunnen we het mogelijk maken dat gewone mensen – zonder laboratoriumopleiding – betrouwbare monsters nemen, tegen een fractie van de gebruikelijke kosten? En kunnen we met hun hulp een beeld schetsen van PFAS-vervuiling in Nederland, dat niet afhankelijk is van modellen, maar van meetbare realiteit?

SAMEN METEN, SAMEN WETEN

Op 24 mei, tijdens een NSC-ledenbijeenkomst, deelden we de eerste testkits uit. Een compacte set, inclusief buisjes, handschoenen, een filterkolom en een retourenvelop. Een instructievideo en handleiding begeleiden de deelnemers stap voor stap. Ze nemen 50 ml water uit een sloot, plas, kanaal of rivier in hun buurt, extraheren PFAS-deeltjes met het filter, en sturen het geheel op naar het lab van Avans in Breda.

Daar wordt het monster geanalyseerd met een innovatieve methode: HRAMS (High Resolution Accurate Mass Spectrometry). Avans-onderzoeker Edward Knaven legt uit: “Normaal gebruiken we dure apparatuur zonder teflon, omdat dat zelf PFAS bevat. Maar in dit project kijken we juist hoe we wél met teflonhoudende systemen kunnen meten, door de analysemethode slim aan te passen. Zo kunnen we veel goedkoper én sneller werken.”

De eerste resultaten zijn hoopgevend. De methode lijkt goed in staat om PFAS te detecteren. Als dit zich in de komende weken bevestigt, kunnen we opschalen: honderden burgers kunnen dan bijdragen aan een fijnmazig, landelijk meetnet. En dat begint bij iets kleins – een vader en zoon aan de waterkant – maar mondt uit in wetenschappelijk bruikbare kennis.

POLITIEK BEGINT BIJ DE BASIS

Als Wetenschappelijk Bureau voor NSC geloven wij dat wetenschap geen instrument van afstandelijke experts mag zijn, maar een middel om mensen dicht bij elkaar te brengen en gezamenlijk vooruit te helpen. In een tijd waarin wantrouwen richting overheid, politiek en wetenschap groeit, is transparantie cruciaal. En dat begint met zeggenschap.

Wetenschap wordt te vaak ervaren als iets dat over mensen gaat, in plaats van met en voor hen. Het wordt te vaak ingezet om deelbelangen te legitimeren, waardoor het algemeen belang buiten beeld blijft. PFAS is daarvan een pijnlijk voorbeeld. Jarenlang hebben vele bedrijven ongehinderd hun vervuilende stoffen geloosd binnen oude vergunningen, terwijl de gevolgen voor de natuur en de volksgezondheid werden genegeerd. Veel burgers kregen daardoor het gevoel dat hun zorgen werden genegeerd, omdat de data ontbrak of verstopt bleef in moeilijk toegankelijke technische rapporten.

Ons project keert dat om. Wij geven mensen het instrument in handen om hun eigen leefomgeving te onderzoeken. We geloven dat burgers capabel zijn, nieuwsgierig, en bereid om verantwoordelijkheid te nemen – mits ze serieus genomen worden. Burgerwetenschap is dan ook zeker geen hobbyproject, maar een democratische vorm van kennisontwikkeling. Hierdoor komen mensen dicht bij elkaar en werken ze samen aan een beter begrip van de mens en de wereld.

HET BELANG VAN EEN KAART

De resultaten van de metingen die deelnemers aan het project hebben gedaan worden weergegeven op een interactieve kaart. Hierdoor kunnen mensen zien hoe hun inzet wordt ingebed in een collectief onderzoek. Het zorgt er tevens voor dat de resultaten zichtbaar en tastbaar zijn.

Tijdens het webinar op 8 juli vroegen deelnemers bijvoorbeeld of de metingen verschillend zijn tussen beide oevers van een rivier, en of ook kinderen kunnen helpen. Het antwoord is: ja. Juist die betrokkenheid – gezinnen die samen meten, buurten die nieuwsgierig worden – maakt het project krachtig. Met dit project vergroten we zowel het vertrouwen in elkaar als het vergroten van kennis.

VAN PILOT NAAR BEWEGING

De pilot loopt deze zomer, en in september presenteren we de eerste resultaten. Als de methode zich bewijst, willen we een grootschalig vervolgpilot starten in de Drechtsteden – een regio waar waterkwaliteit, industrie en leefomgeving onder hoogspanning staan. Ook daar willen we burgers een stem en een instrument geven.

Dit is pas het begin. Ons doel is helder: een Nederland waarin wetenschap werkt voor de mensen, niet over hun hoofden heen. Waar kennis geen geheimtaal is, maar gedeeld goed. En waar maatschappelijke problemen niet worden opgelost achter gesloten deuren, maar in samenwerking – op straat, aan de slootkant, in de keuken, met een meetkit en een glas water.

Want meten is macht
En die macht geven we graag
terug aan de burgers.

ECHE MANNEN

Aan het begin van de zomer domineerden schokkende berichten het Nederlandse nieuws: vrouwen vermoord door (ex-)partners, vrouwen die niet meer over straat durven, en het eenjarig jubileum van het ineffectieve verbod op straatintimidatie. Het zijn geen op zichzelf staande incidenten, maar tekenen van een breder, diepgeworteld maatschappelijk probleem dat online tot bloei komt: *de manosphere*.

De *manosphere* is geen onschuldige digitale niche meer. Het is een verzamelnaam voor online gemeenschappen voor vrouwenhaat. Deze wereld kent zijn eigen “helden” – van Andrew Tate tot anonieme figuren op 4chan. Het is een voedingsbodem voor extreme fantasieën over misbruik en geweld gericht tegen vrouwen. Het spuien en elkaar ophitsen in steeds extremer gedachtegoed blijft echter niet beperkt tot online fora en chatrooms, maar steekt ook de kop op in de échte wereld.

Op 28 september 2023 voltrok zich in Nederland een tragedie die ons had moeten wakker schudden voor de dreiging van incel-terreur: de Erasmusschutter, Fouad L., doodde zijn buurvrouw, haar dochter en een docent. Zijn geweld begon achter een scherm, op 4Chan waar hij zijn haat en gevoelens van superioriteit liet rijpen. Dit was geen geïsoleerde daad van verwardheid, maar een ideologisch gemotiveerde aanslag. Fouad L. fantaseerde over een wereld zonder vrouwen waarin mannen de dienst uitmaakten. Deze ideeën gingen zo ver dat hij zich als arts in opleiding wilde toeleggen op onderzoek naar kunstbaarmoeders om zo vrouwen overbodig te maken

Toch staat het incel-gedachtegoed in Nederland niet op de terrorismelijst. Dat is onbegrijpelijk. De AIVD noemt de ideologie expliciet als dreiging, maar in de CTER-aanpak (ContraTerrorisme, Extremisme en Radicalisering) komt het nog niet structureel voor als een fenomeen of gedachtegoed dat apart gemonitord wordt. De veiligheidsdiensten scharen het incel-gedachtegoed onder rechts-extremisme. Daarmee wordt niet onderkend dat het hier gaat om een uniek ecosysteem van influencers, gedachtegoed, symboliek en gedragingen.

Er is dringend meer kennis nodig over de invloed van de *manosphere* op jonge mannen, zeker omdat deze content

JOS VAN GINNEKEN

Onderzoeker
Nieuw Sociaal
Contract

steeds meer maatschappelijk geaccepteerd wordt. Denk aan de populariteit van Andrew Tate. Hij biedt via zijn War Room een netwerk aan waar mannen kunnen “leren” hoe ze zo veel mogelijk vrouwen via de loverboy-methode onder zich kunnen laten werken als sekswerkers. Een grimmig eindpunt van de ontmenselijking van vrouwen.

De recente vrouwenmoorden hebben terecht geleid tot voorstellen om voorspellend gedrag – zoals stalking, online pesten en psychische intimidatie – strakker te monitoren en mogelijk zelfs strafbaar te stellen. Maar wie echt werk wil maken van het tegengaan van deze femicide, kan niet om de digitale radicalisering heen die daaraan vaak voorafgaat. Het online radicaliseren in de *manosphere*, waar vrouwenhaat wordt verheerlijkt en geweld wordt gelegitimeerd, moet nadrukkelijk onderdeel worden van die aanpak.

Als vrouwen worden vermoord vanuit een wereldbeeld waarin zij als ondergeschikt of gevaarlijk worden gezien, gaat het niet alleen om persoonlijk geweld – maar om ideologisch gemotiveerde daden. Zulke moorden verdienen een andere weging: ze moeten worden erkend als geweld met een terroristisch oogmerk.

“Willen we vrouwen beschermen én jongens redden van een toekomst vol haat, eenzaamheid en geweld, dan moeten we fundamenteel anders naar deze dreiging kijken.”

Willen we vrouwen beschermen én jongens redden van een toekomst vol haat, eenzaamheid en geweld, dan moeten we fundamenteel anders naar deze dreiging kijken. Net zoals we propaganda van ISIS of neonazi's bestrijden, moeten we ook vrouwenhaat en incel-radicalisering online uitbannen. Dat is geen cultuurstrijd – dat is veiligheidsbeleid. — Jos van Ginneken

STUREN OP KOOPKRACHTBEHOUD IN HET NIEUWE PENSIOENSTELSEL

HENK BETS
Actuaris

In dit artikel presenteert dr. Henk Bets de bevindingen van zijn onderzoek naar koopkrachtbehoud in het nieuwe pensioenstelsel, uitgevoerd in opdracht van het Wetenschappelijk Bureau voor Nieuw Sociaal Contract. Hoewel de Wet Toekomst Pensioenen de belofte in zich draagt van een koopkrachtiger pensioen, laat dit onderzoek zien dat de uitwerking door sociale partners in veel gevallen tekortschiet. Slechts een minderheid van de pensioenfondsen formuleert een duidelijke koopkrachtdoelstelling, en in de praktijk blijkt koopkrachtbehoud zelden haalbaar. Bets concludeert dat gerichte wetwijzigingen noodzakelijk zijn om de ambities van het pensioenakkoord daadwerkelijk waar te maken.

INLEIDING

Op 24 juni heeft het Wetenschappelijk Bureau voor NSC een onderzoek gepubliceerd naar koopkrachtbehoud in het nieuwe pensioenstelsel.

De onderzoeksvragen voor dit rapport zijn:

1. Welke koopkrachtdoelstelling geven de sociale partners mee aan de pensioenfondsen?
2. In welke mate kan koopkracht worden bereikt in de nieuwe wet.
3. Wat is er nodig om meer koopkrachtbehoud mogelijk te maken?

DE 'BELOFTE' VAN EEN KOOPKRACHTIGER PENSIOEN

Koopkrachtbehoud is belangrijk. De meeste mensen zijn zich er niet van bewust dat hun pensioen zonder koopkrachtbehoud steeds minder waard wordt. De gemiddelde uitkeringsduur is ongeveer 20 jaar. Een vast pensioen dat in 2000 was ingegaan had in 2020 30% van zijn koopkracht verloren. Dit was een periode met lage inflatie. Een vast pensioen dat in 1963 was ingegaan, was in 1983 maar liefst 70% van zijn koopkracht kwijt geraakt.

In 2023 is de nieuwe Wet Toekomst Pensioenen ingegaan. Aan deze wet is vanaf 2008 tot en met 2023 gewerkt. De nieuwe wet kende drie doelstellingen, te weten:

- eerder perspectief op een koopkrachtig pensioen voor werknemers en pensioengerechtigden; (SER-advies)
- een pensioen dat transparanter en persoonlijker is;
- beter aansluit bij de ontwikkelingen in de maatschappij en op de arbeidsmarkt.

Tijdens de uitwerking van het Pensioenakkoord in de Hoofdlijnennotitie uitwerking pensioenakkoord wordt de conclusie getrokken dat het resultaat een pensioenstelsel is waarin de doelen uit het Pensioenakkoord in voldoende mate

worden gehaald.¹ Dit wordt bereikt door: “Van het sturen op nominale zekerheid en een vaste nominale pensioenopbouw wordt overgestapt op premieregelingen met een premie en een beleggingsbeleid die een pensioen kunnen financieren dat meer perspectief biedt op behoud van koopkracht.”²

Daarnaast wordt in de Memorie van Toelichting nog de volgende conclusie getrokken: “Daarnaast biedt een nominaal vastgestelde uitkering, zoals aangeboden door verzekeraars, geen perspectief op indexatie. Dit sluit niet aan bij de doelstellingen van het Pensioenakkoord en van dit wetsvoorstel om meer perspectief op een koopkrachtig pensioen te bieden.”³

De ‘belofte’ van een koopkrachtiger pensioen is dus enerzijds een pensioen dat na ingang koopkrachtiger is dan het oude systeem en anderzijds meer perspectief biedt op behoud van koopkracht. Er is dus zeker geen sprake van een garantie op koopkrachtbehoud, maar wel de ambitie om koopkrachtbehoud beter in te vullen.

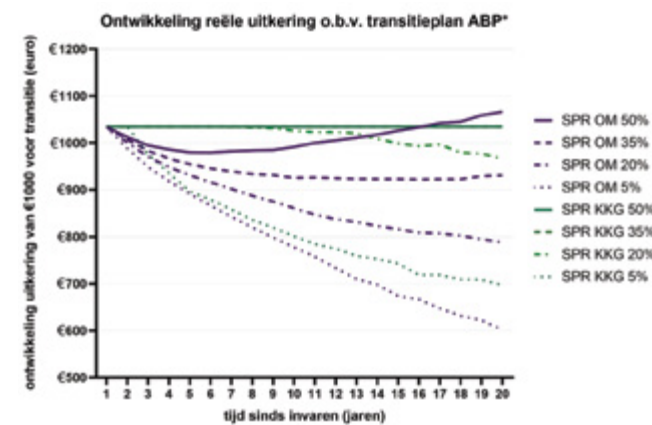
DE UITKOMST VAN DE NIEUWE REGELINGEN

De plannen voor de nieuwe pensioenregelingen worden door de sociale partners vastgelegd in de transitieplannen. Van de meeste pensioenfondsen zijn deze plannen ondertussen bekend.

Van 41 transitieplannen hebben wij de koopkrachtdoelstelling beoordeeld. Hierbij is het goed om te weten dat in de oude pensioenregelingen bijna altijd een koopkrachtambitie staat vermeld. De conclusie was dat:

- In 26 transitieplannen staat geen koopkrachtdoelstelling vermeld.
- In 3 transitieplannen staat geen koopkrachtdoelstelling, maar wordt wel aangegeven dat dit wel wenselijk zou zijn.
- In 10 transitieplannen staat een koopkrachtdoelstelling.
- In 3 transitieplannen moet de koopkrachtdoelstelling op een ander niveau worden ingevuld.

De koopkrachtdoelstelling heeft van de sociale partners dus niet de invulling gekregen die je op grond van het Pensioenakkoord zou verwachten. Dit blijkt ook uit het feit dat in bijna geen enkel transitieplan wordt aangegeven hoeveel koopkrachtbehoud de deelnemers kunnen verwachten en daar een oordeel bij geeft. Van 19 transitieplannen hebben we het koopkrachtbehoud nagerekend. Een van de conclusies is dat na 10 jaar slechts 2 fondsen naar verwachting de inflatie kunnen bijhouden. Bij 17 van de fondsen blijft het dus (ver) achter.

DE INSTRUMENTEN VOOR KOOPKRACHTBEHOUD

Het nieuwe stelstel kent een aantal instrumenten die bij kunnen dragen aan meer of minder koopkrachtbehoud.

1. Het eerste instrument is de toerekening van beleggingsrendementen. Deze werkt echter in het nadeel van gepensioneerden, omdat ouderen minder en jongeren meer beleggingsrendement en risico toebedeeld wordt.
2. Het tweede instrument is het projectierendement, vergelijkbaar met de oude rekenrente. Deze zou verlaagd kunnen worden, zodat de pensioenen in de toekomst meer kunnen stijgen. Omdat dit bij de meeste pensioenfondsen tot een verlaging van lopende uitkeringen zou kunnen leiden, wordt dit begrijpelijkerwijs niet toegepast.
3. Het derde instrument is het toekennen van extra beschermingsrendement gelijk aan de inflatie. Dit mag alleen als er ook belegd wordt in producten die deze inflatie opleveren. Aangezien die niet of onvoldoende beschikbaar zijn, is dit meer een theoretische optie.
4. Het vierde instrument is inflatie vergoeden vanuit de solidariteitsreserve. Dit mag echter alleen voor de onverwachte inflatie en niet voor de verwachte inflatie. In periodes zoals 1996 t/m 2020 met een zeer stabiele inflatie is dit instrument niet effectief. Ook deze optie wordt in de praktijk niet gebruikt.

De instrumenten die de nieuwe wet voor koopkrachtbehoud ter beschikking stelt zijn dus contraproductief, ongewenst, theoretisch of beperkt effectief. Willen we een goede koopkrachtdoelstelling mogelijk maken, dan zullen we de wet moeten aanpassen.

DE OPLOSSING

Om koopkrachtbehoud mogelijk te maken zouden de volgende aanpassingen gemaakt moeten worden:

1. Beleg voor gepensioneerden voldoende in aandelen om koopkrachtbehoud mogelijk te maken.
2. Beperk in goede jaren de verhoging van de uitkering aan pensioengerechtigden tot de inflatie.
3. Stort het meerdere in de solidariteitsreserve.
4. Gebruik de solidariteitsreserve om pensioengerechtigden in jaren met te weinig rendement aan te vullen tot de inflatie.
5. Deel overschotten uit de solidariteitsreserve uit aan niet-gepensioneerden.

Op lange termijn mag verwacht worden dat de beleggingen voor pensioengerechtigden genoeg opleveren voor koopkrachtbehoud. Door gebruik te maken van de solidariteitsreserve worden de schommelingen primair door de gepensioneerden zelf opgevangen en secundair door de niet-gepensioneerden. Hierbij worden de niet-gepensioneerden wel beloond voor het risico dat ze lopen.

Dit risico komt voor niet-gepensioneerden vooral tot uiting door lagere rendementen als het goed gaat en hogere rendementen als het heel goed gaat. In de jaren met te verwachte slechte rendementen worden de niet-gepensioneerden niet benadeeld.

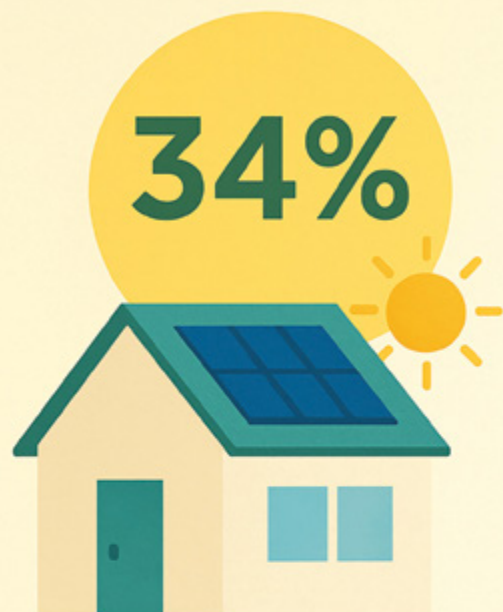
CONCLUSIE

Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Eddy van Hijum, heeft bij de presenstatie van het onderzoek aangegeven dat de koopkrachtdoelstelling van het pensioenakkoord gezien moet worden als een belangrijke doelstelling die ook moet worden waargemaakt.

Met dit onderzoek is aangetoond dat dit met een kleine wettelijke aanpassing ook mogelijk is.

Cijfers vertellen een eigen verhaal en laten zien hoe beleid in de praktijk uitpakt, hoe burgers dit ervaren en welke opgaven bestuurders dagelijks tegenkomen in de samenleving en de overheid.

van de huishoudens wekt (een deel van) hun eigen stroom op.

(CBS, 2025)

“Decentrale energieopwekking groeit sneller dan ooit – en brengt eigenaarschap terug bij de burger.”

28,9%
VAN DE
HUURDERS
HEEFT
MOEITE OM
MAANDELIJKS
ROND TE
KOMEN.

(NIBUD, juni 2025)

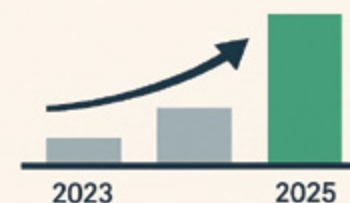
43%
van de 15-jarigen in Nederland haalt het minimumniveau voor leesvaardigheid niet.

(PISA, 2023)

MEER WOO-
VERZOEKEN OP TIJD
AFGEHANDELD IN 2025

Overheidsdocumenten worden sneller openbaar gemaakt. Een belangrijke stap naar transparantie, democratische controle en vertrouwen in het bestuur.

„Wat de overheid weet, mag de burger weten.“ (Open State Foundation)

11.000

burgers wachten langer dan 6 maanden op een uitspraak van de bestuursrechter

(Raad voor de Rechtspraak, 2025)

Recht dat te laat komt, is geen recht.

1,3

MILJOEN

werkenden hebben een inkomen onder het sociaal minimum.

(CBS, 2025)

+15.000

extra mensen kregen in 2024–2025 een wijkverpleegkundige toegewezen.

(Zorginstituut Nederland, 2025)

7 OP DE 10
AMBTENAREN

vinden dat beleid vaker getoetst moet worden op uitvoerbaarheid.

(Binnenlands Bestuur, 2024)

WIST JE DAT?

in 2025 al meer dan 200 gemeenten gebruik maken van een burgerpanel of burgerberaad om mee te denken over beleid?

(Bron: VNG, voorjaar 2025)

WIE VREDE WIL, MOET ZICH OP OORLOG VOORBEREIDEN – EEN KRACHTIG PLEIDOOI MET ONGEMAKKELIJKE BLINDE VLEKKEN

Wat betekent het om vrede te willen in een tijd van structurele dreiging, geopolitieke instabiliteit en mentale onverschilligheid? Het boek *Wie vrede wil, moet zich op oorlog voorbereiden* van oud-NAVO-topman Rob Bauer en zijn speechschrijver Eleonora Russell is een gepassioneerd pleidooi voor strategisch realisme. Het boek ontstond vanuit een prijswinnende toespraak in 2023 en groeide vervolgens uit tot een invloedrijk manifest over collectieve veiligheid. Het boek biedt niet alleen een analyse van de militaire staat van Europa, maar ook een oproep tot moreel leiderschap, eerlijkheid in communicatie en een verschuiving van het ‘ik’ naar het ‘wij’.

Het boek heeft een urgente en heldere boodschap die van grote waarde is in een snel veranderende geopolitieke omgeving, maar toch wringt er iets. Want hoewel Bauer en Russell hameren op transparantie, oprechtheid en het serieus nemen van de burger, blijven sommige aannames in het boek steken in precies datgene wat ze zeggen te willen bestrijden: een paternalistische omgang met het publiek en een selectieve lezing van de recente politieke geschiedenis.

EEN OVERTUIGEND BETOOG...

Laat het duidelijk zijn: de centrale boodschap van het boek is overtuigend en relevant. Bauer en Russell stellen dat Europa te lang heeft geloofd in het sprookje van de permanente vrede. Terwijl het Westen zich overgaf aan goedkoop gas uit Rusland, goedkope producten uit China en een goedkoop veiligheidsgevoel dat door de VS werd gegarandeerd, verschoof het mondiale machtsevenwicht – en met desastreuze gevolgen.

Het boek laat goed zien hoe militaire achteruitgang en mentale onverschilligheid elkaar versterken. De

analyse van de geopolitieke ‘wake-up calls’ – van Georgië (2008) tot Oekraïne (2022) – is vlijmscherp. Bauer stelt terecht dat investeren in defensie geen kostenpost is, maar een voorwaarde voor vrijheid. De nadruk op communicatie – als strategisch en moreel instrument – is een waardevolle bijdrage aan het bredere veiligheidsdebat. Ook de inkijk in de totstandkoming van de oorspronkelijke toespraak is boeiend: de dynamiek tussen Bauer en Russell toont aan op welke wijze morele leiderschapstaal wordt geconstrueerd. Het gebruik van het juiste ritme, de eenvoud en het vermijden van jargon is een les in strategische communicatie, bedoeld om niet alleen te overtuigen, maar ook om mensen in hun ziel te raken.

... MAAR MET SELECTIEF GEHEUGEN EN RETORISCHE BLINDHEID

Toch schuurt het boek op fundamentele punten. De auteurs presenteren zichzelf als boodschappers van ongemakkelijke waarheden, maar gaan zelf voorbij aan een ongemakkelijke realiteit: de manier waarop die ‘waarheid’ de afgelopen decennia bewust politiek is gemanaged – en tegen wie.

In het boek wordt gesuggereerd dat de bevolking ‘in slaap is gesust’ en onvoldoende is voorbereid op de Russische dreiging. Dat is slechts ten dele waar. In werkelijkheid is de dreiging niet zozeer genegeerd, maar wel politiek hervertaald met het doel om kritische, voornamelijk populistische, stemmen te marginaliseren. De waarschuwingen van deze groepen zijn zelden als legitieme strategische analyses gezien, maar eerder afgedaan als verdachtmaking, desinformatie of sympathie voor Poetin.

Waar Bauer en Russell spreken over ‘de mensen meenemen’ en het respecteren van het publiek, gaat het in de praktijk vaak om een eenrichtingsverkeer van elite naar burger. Dat roept een cruciale vraag op: als ‘wij’ ons moeten voorbereiden op oorlog, wie bepaalt dan wie dat ‘wij’ precies is? En wiens belangen worden werkelijk meegenomen?

De retoriek van ‘wij in plaats van ik’ klinkt nobel, maar komt gevaarlijk dicht in de buurt van collectieve onderwerping aan een elitevisie op veiligheid. De gewone burger wordt uitgenodigd om offers te brengen, maar zelden om werkelijk mee te denken over de richting van dat veiligheidsbeleid. Het risico is dat ‘mentale paraatheid’ slechts een andere naam wordt voor conformisme – een mentaal “saluteren”. Oorlogsretoriek wordt zo ingezet om de macht van het militair-industriële complex en het ideaal van de ‘ever closer union’ te versterken, zelfs als daar weinig draagvlak voor bestaat.

DE VERGETEN LES: GEDEELDE KWETSBAARHEID, NIET BLINDE EENHEID

Wat ontbreekt in het boek, is een erkenning dat er binnen samenlevingen diepe verschillen bestaan in vertrouwen, ervaring en positie. Veel van de burgers die volgens Bauer en Russell ‘in slaap zijn gesust’, ervaren zichzelf juist als structureel genegeerd – niet omdat ze naïef zijn, maar omdat hun zorgen niet pasten binnen de dominante internationale koers.

De vergelijking met Rusland of China als vijandige machten is begrijpelijk, maar problematisch als ze leidt tot het afschilderen van interne kritiek als ondermijnend of onwetend. Veel populistische bewegingen in Europa delen niet per se de geopolitieke ambities van Rusland, maar wel het gevoel structureel te worden uitgesloten door een vermeende kosmopolitische elite. Dat spanningsveld negeren is gevaarlijk, zowel voor de democratie als voor de weerbaarheid.

Echte collectieve verdediging begint bij gedeeld vertrouwen. En dat betekent niet alleen investeren in wapens, maar ook in politieke gelijkwaardigheid. Alleen het gelijkschakelen van ambities – dus het serieus nemen van de politieke zorgen van groepen die zich gemarginaliseerd voelen – kan de noodzakelijke eenheid tot stand brengen. Anders is het geen ‘wij’, maar slechts een bevel tot volgen en daarmee onderwerping.

CONCLUSIE

Wie vrede wil, moet zich op oorlog voorbereiden is een krachtig, urgent en helder geschreven boek. Het biedt waardevolle inzichten in defensiestrategie, communicatie en geopolitieke verschuivingen. Maar wie tussen de regels leest, ziet ook de blinde vlekken: het ontbreken van politieke zelfreflectie en het gemak waarmee maatschappelijke onvrede wordt weggewuifd.

De ironie is dat een boek dat pleit voor oprechtheid en het benoemen van ongemakkelijke waarheden, zelf bepaalde waarheden vermijdt. Dat maakt deze recensie misschien minder comfortabel, maar des te noodzakelijker. Desalniettemin is dit een belangrijk boek dat aangeeft in welke richting de Nederlandse defensiestrategie zich waarschijnlijk zal bewegen.

TUSSEN KLAS EN KAMER:

HET WB-NSC ALS BRUG TUSSEN ONDERWIJSPRAKTIJK EN POLITIEK

JEROEN ZANDBERG Redacteur/
onderzoeker
Nieuw Sociaal
Contract

Wat als een fabrikant van medische apparaten een foutmarge van 35 procent zou accepteren? Je zou de productie direct stilleggen, de verantwoordelijken ter verantwoording roepen, en meteen eisen dat het product betrouwbaar wordt gemaakt. Toch accepteren we in het Nederlandse onderwijs deze foutmarge bij het selecteren van leerlingen voor het voortgezet onderwijs waar de voorspellende waarde van toetsen en adviezen in eenzelfde orde van grootte ligt.

Een harde vergelijking? Zeker. Maar precies zulke vragen helpen ons beseffen wat er op het spel staat. Want wie onderwijs zegt, zegt toekomst. En wie toekomst zegt, zegt rechtvaardigheid.

Op 24 april vond in de Tweede Kamer een rondetafelgesprek plaats over toetsing en selectie in het funderend onderwijs. Het Wetenschappelijk Bureau voor NSC organiseerde voorafgaand daaraan een voorbereidingssessie met partijleden en onderwijsprofessionals. Wat ons betreft was dat méér dan voorbereiding op een debat. Het was een oefening in democratisch meedenken over het hart van onze samenleving.

“IK WIL MIJN VAK TERUG”

De bijeenkomst op 22 april droeg de titel “Ik wil mijn vak terug”. Een verzuchting die breed gedeeld werd in de zaal. Docenten verliezen steeds vaker de regie over hun beroep. Schaalvergroting, controlezucht, onderwijsinnovaties van bovenaf en een uitdijende toetscultuur ondermijnen hun autonomie en werkplezier.

Vier sprekers, allen geworteld in het onderwijs, gaven richting aan het gesprek. Bart Jan Heine pleitte voor

herstel van de menselijke maat: kleinere scholen, bestuurlijke nabijheid, hernieuwd gemeenschapsdenken. Josje Kuenen benadrukte de noodzaak van sterke vakinhoudelijke scholing en begeleiding van docenten. Wouter Post richtte de blik op het verstorende effect van digitalisering op aandacht en leren. En het NSC-Tweede Kamerlid waarschuwde tegen de overdaad aan experimenten in het onderwijsbeleid: geef de docent zijn professie terug.

Deze bijeenkomst onder leiding van de toenmalige directeur van het WB-NSC, Rosanne Hertzberger, leidde tot een krachtig inhoudelijk fundament, waarmee NSC zich in het commissiedebat kon onderscheiden. Maar belangrijker nog: het gaf richting aan bredere beleidsontwikkeling binnen de partij.

DE TOETS ALS TOEGANGSPOORT – OF ALS VALKUIL?

Tijdens het Kamerdebat werd pijnlijk duidelijk dat het Nederlandse systeem van vroege selectie en eenzijdige toetsing onder druk staat. Onderzoekers, schoolleiders en toetsontwikkelaars trokken eensgezind aan de bel. Zo wees onderwijssocioloog Eddie Denessen erop dat de voorspellende waarde van selectie in groep 8 beperkt is, dat er tevens een foutmarge in de selectie zit van 25 tot 35 procent en dat vroege selectie ongelijkheid eerder versterkt dan tegengaat.

Karen Heij benadrukte dat Nederland Europees gezien een uitzondering is: in vrijwel geen enkel ander land wordt al op 11-jarige leeftijd zo definitief gesorteerd. En Saskia Wools van Cito stelde dat toetsen slechts één van de instrumenten mogen zijn in een bredere afweging. Juist de fixatie op scores leidt ertoe dat onderwijs verschaalt.

Het gedachte-experiment over de medische apparaten met een foutmarge van 35 procent geeft al de ernst van de situatie aan. Dat we dergelijke foutmarges wel in het onderwijs accepteren is vreemd, aangezien kinderen voor de meeste mensen hun kostbaarste bezit is waar zij de grootste investering in doen.

FILOSOFIE VAN HET ONDERWIJS

Het onderwijs is niet beperkt tot kennisoverdracht, maar is ook een praktijk om mensen te vormen tot volwaardige, vrije en succesvolle burgers die gezamenlijk werken aan een betere samenleving.

Hoewel velen de Nederlandse samenleving als meritocratisch beschouwen – iedereen krijgt gelijke kansen, en wie talent heeft, komt bovendrijven – bepaalt het onderwijs in hoge mate wie welke kansen krijgt. Het is immers zo dat volwassenen in hun carrière mogelijkheden niet zozeer worden beoordeeld op

hun wezen, maar op de in hen gedane investeringen.

Een rechtvaardig onderwijssysteem stelt niet selectie maar vorming centraal. Niet rangorde, maar ontwikkeling. Zoals de Franse filosoof Jacques Rancière schreef: “Onderwijs is de kunst van het veronderstellen van gelijke intelligentie.” Het is pas echt goed onderwijs wanneer het een kind niet reduceert tot zijn postcode of zijn cito-score, maar erkent als een uniek en groeiend mens.

DE ROL VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU

Voor het Wetenschappelijk Bureau voor NSC is onderwijs een kernthema. Niet alleen vanwege de actuele crisis in kwaliteit, motivatie en docententekort, maar ook omdat onderwijs de dragende pijler is van onze maatschappelijke ordening.

Onze bijeenkomst op 22 april was bedoeld als oefenplaats voor de ideeën die de komende jaren vorm moeten geven aan NSC-beleid. Het WB wil niet top-down beleid ontwikkelen, maar juist van onderop: met docenten, schoolleiders, ouders, leerlingen en onderzoekers. Geen modellen zonder praktijk, geen beleid zonder morele reflectie. We zijn als WB-NSC constant op zoek naar nieuwe manieren en vormen om bij te dragen aan het werk van onze volksvertegenwoordigers. Daarom is er tijdens onze onderwijsbijeenkomsten geen theateropstelling met vraag en antwoord tussen zaal en podium, maar een échte ontmoeting en verdiepend gesprek tussen experts, vakmensen en beleidsmakers. We bouwen aan een bredere onderwijsvisie waarin ruimte, rust en relatie centraal staan. Een visie waarin de menselijke maat leidend is. En waarin de docent — als vakman en als opvoeder — weer de spil is van het onderwijs.

TOT SLOT

Een rechtvaardige samenleving begint in het klaslokaal. Daar worden kinderen gevormd, kansen verdeeld, vertrouwen opgebouwd. Het is tijd dat we dat klaslokaal heroveren — niet met méér protocollen of programma's, maar met vertrouwen in de mensen die er elke dag staan. Want een samenleving die haar docenten ondersteunt, investeert tegelijk in haar eigen toekomst.

ESTHER VAN FENEMA

De individualisering lijkt compleet, met 17 miljoen Nederlanders die allemaal uniek zijn. De kerk is leeg, de schermtijd gemaximaliseerd, de eenzaamheid compleet. Maar zijn we getuigen van een omslag? GenZ is geloviger dan hun ouders, ze houden zich met meer bezig dan alleen consumeren, zijn idealistischer, gaan de straat op, of we dat nou leuk vinden of niet. Esther van Fenema is psychiater, violist, schrijver, commentator en deelt haar perspectief op de tijd waarin we leven.

U spreekt op ons symposium over het einde van de individualiseringspiek. Wat bedoelt u daarmee en hoe merkt u in uw werk als psychiater dat die piek is bereikt?

We zijn collectief vastgelopen in het ideaal van het autonome, zelf optimaliserende individu. Wat ooit begon als bevrijding uit knellende verbanden, is verworpen tot een keurslijf van prestatiedwang en permanente zelfverbetering. We móeten succesvol zijn, zichtbaar zijn, onszelf voortdurend bewijzen. Ons bestaansrecht hangt er zelfs vanaf.

In de spreekkamer zie ik de gevolgen: mensen raken uitgeput, vervreemd, en diep eenzaam. Ze voelen zich fundamenteel niet gezien, maar voortdurend gewogen en telicht bevonden. Zelfs emoties moeten productief zijn. Zelfverwezenlijking is geen innerlijk kompas meer, maar een marktgestuurd project geworden.

Dus ja, de individualiseringspiek is bereikt. Het ideaal keert zich tegen ons. Het levert geen vrijheid meer op, maar zingeingsverlies, isolatie, leegte en bijbehorende klachten zoals depressie.

U ziet in Generatie Z een kentering: meer geloof, meer idealisme, meer maatschappelijke betrokkenheid, terwijl bijvoorbeeld de kerken steeds leger worden. Waar denkt u dat deze beweging vandaan komt en hoe stabiel is deze kentering volgens u?

Hoewel de kerken leeglopen, zie ik onder jongeren juist een hernieuwde belangstelling voor spiritualiteit en idealen. Niet via dogma's, maar in persoonlijke vormen als meditatie, astrologie, manifesteren en ook activisme.

In een wereld vol onzekerheid en prestatiedruk zoeken jongeren houvast. Iets wat het 'ik' overstijgt. Spiritualiteit en morele betrokkenheid bieden structuur, troost en betekenis. Hun activisme, voor klimaat, rechtvaardigheid en gelijkheid, heeft wat mij betreft een haast religieuze intensiteit. En ik denk dat deze beweging blijft. Ons brein is van nature geneigd tot zingeving en verbondenheid. In die zin is spiritualiteit geen mode, maar een diepe menselijke behoefte. Jongeren geloven niet omdat het moet, maar omdat het werkt en dat maakt het krachtig én duurzaam.

“Zonder gedeelde morele kaders, tradities of rituelen valt het leven uiteen in losse keuzen zonder richting. Anders gezegd, als we onszelf niet weten te overstijgen dan riskeren we gevoelens van leegte, vervreemding, en een fundamenteel gemis aan bestaansrecht.”

In een interview zei u: “Mislukkelingen zijn een zegen voor de maatschappij.” Wat bedoelt u daarmee, en hoe verhoudt dit zich tot het huidige meritocratische ideaalbeeld?

In onze prestatie maatschappij gelden succes, efficiëntie en zelfredzaamheid als hoogste waarden. Wie daar niet aan voldoet, bijvoorbeeld door psychische kwetsbaarheid, pech of onvermogen, wordt snel gezien als mislukt. Maar juist die zogenoemde ‘mislukkelingen’ zijn cruciaal: ze leggen bloot waar ons systeem wringt. In mijn spreekkamer zie ik mensen die lijden onder onrealistische verwachtingen en sociale uitsluiting. Niet omdat ze ‘zwak’ zijn, maar vaak omdat ze gevoelig zijn voor de tekortkomingen van onze tijd. Ze confronteren ons met de vraag: wat zegt hun lijden over ónze maatschappij? In die zin zijn het geen buitenbeentjes, maar spiegels die ons laten zien wat er echt toe doet. Hun bestaan dwingt ons tot herwaardering van menselijke waarde, los van prestatie. En dat is in deze tijd hard nodig.

De moderniteit lijkt ons los te hebben gemaakt van gemeenschap, traditie en zingeving. Wat zijn volgens u de psychische gevolgen van deze culturele ontwikkeling?

De moderniteit heeft ons weliswaar bevrijd van knellende verbanden, maar tegelijk beroofd van iets wezenlijks: het besef ergens bij te horen, ingebed te zijn in een groter verhaal. Onderdeel van iets groters te zijn dan jezelf. Het losgezongen individu is daarmee verstrikt geraakt in een cultuur van radicale autonomie, waar het individu volledig verantwoordelijk is voor zijn eigen geluk, betekenis, succes en falen.

Zonder gedeelde morele kaders, tradities of rituelen valt het leven uiteen in losse keuzen zonder richting. Anders gezegd, als we onszelf niet weten te overstijgen dan riskeren we gevoelens van leegte, vervreemding, en een fundamenteel gemis aan bestaansrecht. Als mensen weten niet meer waarom ze lijden, en dat maakt het lijden ondraaglijk. Veel psychische klachten zijn in feite noodsignalen: pogingen van de menselijke psyche om zin, verbondenheid en oriëntatie terug te vinden in een wereld die die ankerpunten systematisch heeft afgebroken.

U bent naast psychiater ook musicus en schrijver. Hoe beïnvloeden die verschillende rollen uw blik op mens en samenleving?

Dat is een leuke vraag! Als musicus leer je luisteren naar patronen, dus ook naar wat níet gezegd wordt. Muziek drukt uit wat taal niet altijd kan vatten, en dat helpt me als psychiater om voorbij zichtbaar gedrag te kijken: naar onderliggende structuren zoals emotionele herhalingen, familiegeschiedenissen en maatschappelijke dynamiek. Door muziek heb ik geleerd om schoonheid te herkennen in complexiteit, en om abstract te denken.

Een muzikaal thema kan op verschillende niveaus terugkeren, herkenbaar, maar steeds anders. Zo werkt het ook met mensen en samenlevingen: we herhalen vaak onbewust oude patronen die ons sturen en vormen, zonder dat we ze begrijpen. Mijn muzikale blik helpt

me om die structuren te herkennen, met aandacht, nieuwsgierigheid en nuance. Het schrijven is voor mij een verlengstuk daarvan. Net als muziek is het een poging grip te krijgen op de werkelijkheid, zonder haar plat te slaan. Schrijven vraagt om scherpte én verbeelding. Twee kwaliteiten die ik ook in mijn werk als psychiater essentieel vind.

In veel van uw optredens klinkt een pleidooi door voor “normaliteit” en het herstel van culturele ankers. Hoe ziet u de verhouding tussen persoonlijke vrijheid en culturele continuïteit in het Westen?

Dit is een ongemakkelijke, maar urgente vraag en precies daarom wordt ze vaak vermeden.

In onze hypergeïndividualiseerde cultuur is persoonlijke vrijheid het hoogste goed geworden, maar voorbij een bepaald punt slaat die vrijheid om in isolatie, richtingloosheid en soms zelfs asocialiteit. We leven als losse knikkers: frictieloos, autonoom, maar zonder hechting aan iets wat groter is dan het zelf. Dat maakt ons kwetsbaar, psychisch én maatschappelijk. Tegelijk zie je dat ons oerbrein zich niet laat temmen. De menselijke behoefte aan verbondenheid en groepsvorming keert terug in de vorm van (digitale) bubbels, die wat mij betreft vaak functioneren als primitieve stammen: hecht, exclusief, en gedefinieerd door een gedeeld vijandsbeeld.

De vraag is dan: kunnen we nog tot een gedeelde culturele continuïteit komen, of trekken we ons definitief terug in gelijkgestemde subgroepen met eigen mores en codes? Als we die kloof niet leren overbruggen, verliezen we het vermogen om samen een samenleving te vormen. Normaliteit is in dit licht het zoeken naar een gedeeld ritme waarin weer voldoende vertrouwen bestaat in elkaar dat verschil tot uitdrukking kan komen.

U stelt dat we onszelf psychisch en moreel moeten heruitvinden. Wat zou u als eerste stap aanraden voor burgers, politici, en instituties?

Psychisch en moreel functioneren zijn nauw met elkaar verbonden.

Wij mensen zijn betekenisgevende wezens, en verbinden ons via gedeelde verhalen. Zoals Yuval Harari mooi zegt: het zijn juist die verhalen die ons in staat stellen samen tempels te bouwen – letterlijk en figuurlijk.

Daarom zou ik burgers, politici en instituties willen aanraden om op hun eigen niveau te onderzoeken welke verhalen of gedragspatronen werkelijk heilzaam zijn. Een van de weinige voordelen van het doorgeschoten individualisme is dat het ons ruimte biedt om, haast fractalisch, op onze eigen schaal morele keuzes te maken.

Kernwaarden als naastenliefde, opoffering of rechtvaardigheid kunnen in het klein worden geleefd, terwijl ze tegelijk bijdragen aan een groter geheel. Wacht als burger dus niet op systemen of leiders. Je kunt namelijk elke dag beginnen.

Moreel handelen op microniveau is daarbij psychisch gezond: het geeft handelingsperspectief in plaats van machteloosheid. Het biedt zingeving in plaats van leegte. En dat is precies wat we nu nodig hebben.

Wetenschappelijk Bureau NSC

info@wb-nsc.nl

Grote Koppel 12

3813 AA Amersfoort

www.wb-nsc.nl